

حکومتا ههريما كوردستاني - عيراق
وهزارهتا پهروهردئ
رېښه بهريا گشتي يا پروگرام و چاپه مه نيبيا

بابه تين كومه لايه تي

بو پولا پينجي بنه رت

ناماده كرنا

وهيسي صالح همه ده مين عومه ر علي شريف

وهرگيران بو كرمانجيا ژوري

حسن محمد شريف

ليزقرينا

فارس رشيد جانگير رشيد محمد طاهر حسن

چاپا شهشي ۲۷۱۵ كوردي ۲۰۱۵ زاييني ۱۴۳۶ مشهختي

سہرپہرشتی زانستی یی چا پی: وہیسی صالح حمہد ئەمین
عومەر عەلی شەریف
فارس رشید جانگیر
سہرپہرشتی ہونہری یی چا پی: عثمان پیرداود کواز - سعد محمد شریف صالح
تایپکرن: ئالان کریم مولود
دیژاین و بەرگ: زاگرووس محمود عرب
جیبہ جیکرنا بژارہ کرنا ہونہری: عدنان أحمد خالد

جوگرافيا
ههريما كوردستانى - عيراق

ئەغشا ھەرێما کورەستان

دیاردە:

هەر تشتەک ل سەر روویی
ئەردی یان ژێ دناف دا بیت
مرۆف هەستی پێ بکەت و
کاریگەریی ل سەر بکەت دبیژنی
دیاردە.

دیاردە هەیه سروشتیە و هەیه
مرۆقیە، یا سروشتی وەکی (پلا
گەرمیی، با، پەستان، مرۆف،
گیاندار، دەریا و زەریا و چیا و
دۆل... هتد.

هەرچی دیاردا مرۆقیە
پەیهەندیا ب چالاکییەت مرۆقی
قە هەی وەکی (زەقییەت
کشتوکالی، ریک و بان، شارو
شاروچکە و گوند، کارگەه،
بەنداڤ و جوگین ئاڤی و
بازرگانی و هتد.

کوردستان:

ئەڤ زاراقە ل دوو برگا پێک
تیت (کورد، ستان).

کورد: ناڤی نەتەوا کورده،
ئاری نەژاده. برگا دووی ژێ
ستان: پشتگیریا وییه، پەیقی تەواو
دکەت، کو نشتیمانە، ب واتا
نشتیمانی کوردا. یان ژێ ئەو
جەین کورد لی ژباین ولی د
ژین. یان ژێ ئەردی کوردا.

وینین دیاردین سروشتی ل کوردستانی

جهن كوردستانن

ئەو ئەردن ئەم نوكل سەر دژن (كوردستانه) دكهئته باشورن رۆژئاڤا كيشورن ئاسيا، روبيهئ ههمن پارچيئ كوردستانا دابهشكري پتره ژ (٥٠٠,٠٠٠) كم٢.

زانبارن:

كوردستان پشتن پهمانا لۆزان ل سالان ١٩٢٣، دهمن كۆمهلا نهتهوا سههههشتن دكر، ب سهه چار ولاتادا دابهش كر. بهش رۆژههلاتن كۆ پشتر ل ژنر دهههلاتا ولاتن ئنرانن بوو وهكن خۆماقه، بهش باكورن دانه ولاتن توركنا و بهش باشورن ئنخسته سهه عیراقن و پارچهكا بچوبك ژن ل باشورن رۆژئاڤا ئنخسته سهه ولاتن سورنا.

زانبارن:

جههان ل ههفت كيشوره پپك تپت، كۆ پپكهاتنه ژ (ئاسيا، ئەفریقا، ئەوروپا، ئەمريكا باکور، ئەمريكا باشور، ئوستورالیا و كيشورن ئەنتاركتیکا (جههسەری باشور)).

رویبهرو ههژمارا ئاکنجییت ههریما کوردستانی

رویبهروی ههریما کوردستانا عیراقتی نزیککی (۸۰) هزار کم ۲، کۆ دکهته ۱۸٪ رویبهروی ههمی عیراقتی. ههژمارا ئاکنجییت وی ژ (۵) پینج ملیون کهسان زیدهتره.

تاییهت مهندییت ههریما کوردستانی

- ۱- بههرا پتر ژ ئاکنجییت ههریمی کوردن، و دگهل وانژی تورکومان، عهههه، کلدو ئاشووری و ئههههه دژین.
- ۲- ل ئالیی ئایینی فه بههرا پتر ژ ئاکنجییت ههریمی موسلمانن، بهههه مسیحه (کریستیان) وئیزدی ژ ییت تیدا.
- ۳- پتریا ئههردی کوردستانی زیرک ودهشت وچیانه، کۆ هندهک ژ وان چیا یا گهلهک د بلندن.
- ۴- ئاف و ههوا ییت ههریمی د گهل پارچیت دی ییت عیراقتی د جیاوازن، باران پتره پلا گهرمی نزمتره.
- ۵- سامانهکی زوری ئاقتی یی ههه ودهکی ریار وکانی و سولاقا.

وتن چیان سلهینی

وتن زتن مهزن

وتن پښکھانی و ناکنجیت کوردستان ب جل و بدرگین نه ته وهی ده

چالاکي

نهم ههمی (کوردد و عهدهب و تورکومان و کلدد و ناشووری و نهمه نی) پښکځه دژین. نیک و دوو مه خوشتقییت. پښکځه نهم کاردکین ژ بو بهرزه وهندییت نشتیمانی خو کوردستانی. ماموستایی ریزدار: ل بن روشنایا فان په یقین ل سهری هاتین بابه ته کی ریکبیتخه، کو به حسنی ته بایی و پښکځه ژیاننی بکته

راهینان:

- قوتایی خوشتقی ژ بهرکو زانیارییت ته ل سهر نشتیمانی زیده تر لی بیتن:
- ۱- ناخی چند رباره کیت ههریمی بنقیسه.
 - ۲- ناخی هندک چیا ییت بلندیت کوردستانی بنقیسه.
 - ۳- هندک دهشتیت ب خیر و بیړیت کوردستانی بنقیسه.

راهبئان:

- پ ۱: نیشانەى (۷) بۆراستهكان و نیشانەى (X) بۆچهوتهكان دانە.
- ۱- كوردستان ئەوئەردە كۆبههرا پترژ ئاكنجىت وئى كوردن.
- ۲- ئەردى كوردستانى ژ چىاو زىرك و دهشتا پىك تىت.
- ۳- ئاڤ و ههوايىت ههريما كوردستانى و هك پارچىت دى يىت عىراقى نە
- ۳- د گەل نەتەوا كورد ل ههريما كوردستانى نەتەويىن دى ژى يىت ههين.
- ۵- سامانى ئاڤى ل كوردستانى يى زۆره.
- پ ۲: سنورىت ههريما كوردستانى د گەل و لاىتت دەورو بهردا ديار بكه.

وتىن چەند دەهنتت
كوردستانى

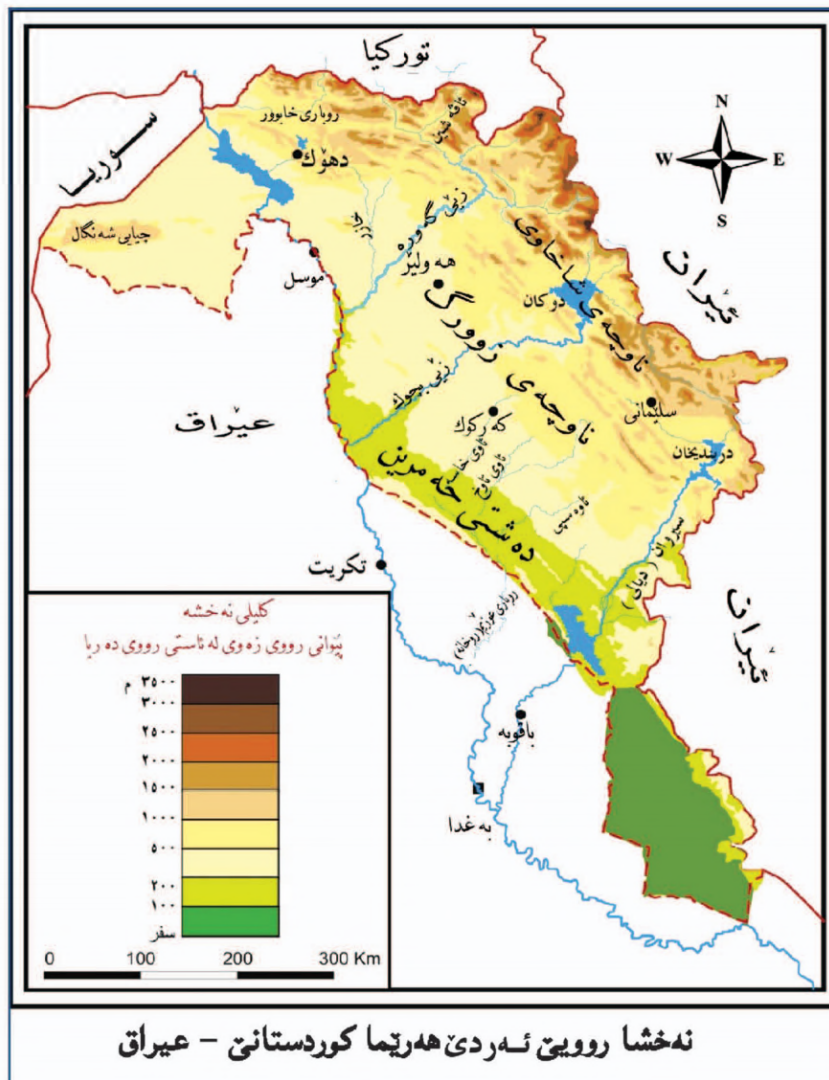
پشکا دووی

روویئ نهردی ههریما کوردستانی

ههریما کوردستانی ل روویئ پیکهاتا نهردی دیاردیت جوراوجور ل بلندونزما ب خوفه دگریت.

ئیک: دهقراچایی:

رویهری دهقراچایی دکته ریژهیا (۲۵٪) رویهری ههریمی، بلندی چاییت فی دهقهری (۱۵۰۰ - ۳۶۰۰) م بلندتره. ب سهر دوو زنجیریت چایادا دابهش دین.

۱- زنجیرا چیاپئ باکوور (چیاپئ)

بلند): ب درٲٲٲا سنورئ ههرئمئ د گهل ولاتٲٲ تورکٲا و ئٲرانبدا، ژ گرنگترین چیاپئ فئ زنجئرئ (ناشٲته، شهرانش، مهٲٲن شرٲن، هه سارروست، قهنءدل و ههورامان...هٲد. بلندترین کوٲکئ فئ زنجئرئ (کوٲکئ هه لگورده کوٲ دکه فٲته چیاپئ هه سارروست بلنءا وئ (۳۶۰۷م).

کزٲکئ هه لگورء

ب- زنجیرا چیاپئ باشوور (چیاپئ)

نزم): ئەف زنجیره دکه فٲته باشوورئ روژئاشا زنجیرا چیاپئ باکوور، بلند یا وان ژ زنجیرا باکوور کٲمٲره، ژ گرنگترین چیاپئ فئ زنجئرئ (چیاپئ خٲرئ، سٲٲ، ئاکرئ، سه فٲن، هه ٲهٲ سولٲان، قهره داغ...هٲد).

چیاپئ خانزاد

راهٲٲان:

۱- ناٲٲ هندهک چیاپئ زنجیرا باکوور (چیاپئ بلند) بنٲٲسه.

۲- ٲٲکهٲٲٲن رووٲئ ئهرءئ ههرٲما کوردستانئ چهنء به شهکن، ناٲئ دوو به شا بژمٲره.

۳- بلندترین کوٲکئ چیاپئ ل ههرٲما کوردستانئ دکه فٲته کٲرئ؟ بلنءا وئ چهنءه؟

چیاپئ نزم (باواجئ)

گرنگیا دھقہرا چیایی

۱- سالانہ بہ فرو بارانہ کا زور لی دباریت، کو دبیتہ ژیدہ رین تاٹا سہر ٹہردی وین ٹہردی .

۲- ب ہلکھفتا سروشتی و فینکیا تاٹا و ہہوای ل و ہرزا ہاقینیدا یا بویہ جہی سہردان و سہیرانا و ہاقینگہا
۳- ہہبوونا رووہکین سروشتی و گژوگیا یا کریہ جہی چہروانی بو خودان کرنا مہرو مالاتی.

۴- ب سامانیت کانزاییت سروشتی بیت جؤراو جؤر دولہمہندہ، ب تایبہتی نہفت کؤل سہردہمی حکومتا ہہریمما کوردستانی ل کیلگہا (تاوکی) ل زاخویا ہاتیہ دیتن.

۵- دھقہرہ کا گرنگہ بو بہرہہ مہینانا بہرہہ مین چاندنی.

دو: دهقرا زويرک (دهقرا دهشت و گرکا):

روبيهری ځي دهقري کورځي (۷۵٪) ژ
روبيهری ههریما کوردستاني يه. دکهځيته
باشوورو باشووری روژاځا دهقرا
چيایی.

ژ بلی زويرکا ځي دهقري چهند
بلنديی تيیدا ههنه، و ب ناڅ و
بانگترین بلنديی (حهمرين، مهکحول،
شهنگال، مهقلوب و کانی دوو
ملان... هتد).

گرنگیادهقرا زويرک

۱- سامانه کي زوري نهفتي يي تيیدا
ب تايبه تي دهقرا (که رکوک،
نهينهوا، ههولير، گهرميان).

۲- ههبوونا ژمارهکا دهشتيت ب خير
و بهرفرهه وهکی (دهشتا ههمرين،
دهشتا سليقانی، دهشتا ههولير و دهشتا
شهنگال) ب دهقرهکا گرنگا چاندنا
گه نم و جهه تيینه ههژمارتن.

۳- ژ بهر کورگورگيايه کي زوري لي

لهوما ب جهه کي بهرفرهه بو چهروانی و خودان کرنا مهرو مالانی يا هاتيه دانان.

پشکا سیی

ئافا و ههواي ههريما كوردستاني

ئاف و ههواي ههريمي ب گشتي ل زقستانيدا يي ساره ويي ب بارانه و هاقيني زي يي گهرم و هشكه. ده مي ههردوو وهرزا زقستان و هاقيني يي دريژه. پليت گهرمي ل بهار و پاهيزيدا يي نافنجينه.

ئاف و ههوا ل وهرزي زقستانيدا:

زقستانا كوردستاني يا ساره و ياب بهفرو بارانه كا زوره، بهلي هندهك سالا گوهرين ب سهرداتييت، شهقيت دريژن و رۆژييت كورتن، پليت گهرمي دفي وهرزيدا نزم دبن، و دنيشا وهرزيدا د گههته پلا بهستني.

زانياري:

باران بارين ل ههريما كوردستاني ل دوياها ههيا ههيا نهيلولي دهست يي دكهت حدتا دوياها ههيا ماگولاني. زورترين ريژا باران باريني ل ههياييت كانونا تيكي و دووي ل هه مي سالي د باريت، و ل دههريت چي اي بهفرو دباريت، كو نهو دبسته سهرچافي سهرهكي يي ئافا بن نهردى وسه نهردى .

ئاڧ و ھەوايى ھەرىما كوردستانى ل و ھەرزى ھاڧىنىدا:

ھاڧىنى ڙى پلىت گەرمىي ل ھەرىما كوردستانى د بلندن و ھشكن دىي بارانن رۆڙ دريژن و شەف ڙى د كورتن، ب بەروفاڙى و ھەرزى زڧستانى. بەلى دەڧەرئىت چىاي ب گشتى د فىنكن، ب تايىبە تى جھيىن بلند، ڙ بەركۆ ئەف دەڧەرئىت بويىنە ھاڧىن ھەوار، ھەرچى بەشى باشوورى ھەرىمى (گەرميان و گەرمەسىر) د ھاڧىنىدا د گەرمەن.

راھىنان:

نیشانان (۷) راست بۆ پەيڧتىن راست و نیشانان (x) خەلەت بۆ پەيڧتىن خەلەت دانە:

- ۱- دەست پىكا باران بارىنى ل ھەرىما كوردستانى ل ھەيڧا گولانى دەست پى دكەت.
- ۲- د ھاڧىنىدا شەف د دريژن و رۆڙ د كورتن.
- ۳- ئاڧ و ھەوايى ھەرىمى د زڧستانىدايى سارەو ب بارانە، و دھاڧىنىدا يى گەرم و ھشكە.
- ۴- باران ھەمى ساللا و ھكى ئىك دبارىت.

چالاکى:

باران بارىن ھەمى سالى و ھكى ئىك نابارىت بەلكى كىمى و زۆرى تىدكەڧىت، و ئەڧە ڙى كارىگەريا زۆر دكەتە سەر كىمى و زۆرىا بەرھەمى چاندى و سەرچاڧىت ئاڧى.
مامۆستايى رىزدار:
ئان پەيڧان بۆ قوتابيان رونكەڧە و دان و ستاندى ل سەر بكن.

پەنداقا دوکان

بیخاڭ

سزلاڭ

هاڧىنگەھ:

ئەو جەنن ئەوئىن كۆ ھەڧ وەلاتى بۆ
بىن ئەدانى و خو رزگاركرن ژ گەرما
هاڧىنى سەرا وان دكەن(دوكان، بىخاڭ،
سزلاڭ).

ھەرىمىت ئاڧ و ھەوايى ھەرىما

كوردستانى:

ئاڧ و ھەوايى كوردستانى د بىنە دوو
بەش:

۱- ھەرىما ئاڧ و ھەوايى دەريا يا
ناڧەراست: ئەڧ ھەرىمە زڧستانى يا
سارە و ياب بەفرو بارانە و ھاڧىنى ژى يا
ڧىنكە. ئەڧ ھەرىمە دەڧەرىت چىاي ل
ھەرىما كوردستانى ڧە دڧرىت.

۲- ھەرىما ئاڧ و ھەوايى گەرمەسىر:
ئەڧ ھەرىمە دەشت و زویركا ڧە دڧرىت،
زڧستانى يا ناڧنجىيە و باران ژى كىمترە
ژ ھەرىما دەريا يا ناڧەراست، ھاڧىنى ژى
يا ھشك و گەرمە. ل ڧى ھەرىمى
گىايى كورت لى شىندىت. ژ بەر كۆ
دبىژنى (ھەرىما ئاڧ و ھەوايى
گەرمەسىر) چونكى زڧستان گەلەك يا
سار نىيە و ھاڧىنى ژى گەلەكا گەرمە.

زانبارى:

ئاڧ و ھەوايى دەريا يا ناڧەراست: زاراڧەكە بۆ وان دەڧەرا ب كارتىت ئەوئىن كۆ جوئىن باران
بارىن و پلىت گەرمىي و با ل دەڧەرىت كۆ كارىگەريا دەريا يا ناڧەراست ل سەر ھەي.
دەريا ناڧەراست (دەريا يەكە د كەڧىتە ناڧەرا ھەرسى كىشوەرىت ئاسيا و ئەڧرىقيا و
ئەوروپا).

راهیان:

قان قالاتیا پرکه :

- ۱- باران ل ههریما کوردستانی ل وهرزی ناباریت.
- ۲- ل وهرزی زقستانی پلیت گهرمی
- ۳- هاقینیت ههریما کوردستانی شهف و روژد
- ۴- ئاف و ههوايي ههریما گهرمه سیر زقستانی و هاقینی

چالاکي:

باران بارین ل دههریت چیاي زۆتر دباریت نهوهک ل دههریت دهشتی.

مامۆستای ریزدار:

هویین جیاوازا ریزا باران بارینی ل قان دوو دههرا بو قوتابیا رون بکه.

زانیاړی:

رهگهزین ئاف و ههواي پیکهاتیه ژ:

پلیت گهرمی، شی (باران، بهفر، گزلیوک، عدور، ههلم، خوناف و خويسار) پهستان و با.

پشکا چاری

رووهکی سروشتی

رووهکی سروشتی: وان رووهکا ښه دگریت ټه وین ب خوشین دین بیی کو مرؤف دهست کاری تیدا بکته بدلن کارتی کرنا ناڅ و هه او رویی ټه ردی و خاک دبیته جودا هیا پیدابوونی ل دابهشکرنا هدریمیت رووهکی سروشتی. ژ بهر ښی هدریمیت رووهکی سروشتی ل (هه ریمه کوردستانی) ب سهر دوو دهه را دا دابهش دین:

۱- رووهکی سروشتی دهه را چایی: ټه رووهکه

ل بهشی باکوورو باکووری روژه هه لاتا هه ریمه کوردستانی (دهه را چایی) شین دین. ټه رووهکه شیوی دارستانه کا پر دیار دکهن. ژ ښان رووهکا (داربه ری، سنوهر، چنار، گیز، گهیشک، مازی، کنیر و سماق... هتد) و دارا بهریی ژ هه می داریت دی پترن.

۲- رووهکی سروشتی دهه را زویرک: ټه رووهکه ژ

جوړی گیایی کورته ل دهه را زویرک و دهشتا دیار دبیت. ب تایبه تی پشتی باران بارینی ل دو ماهیا وهرزی زښستانی و دهست پیکا وهرزی بهاری ژ ښان رووهکا (کاری، کنگر، ټولک، وهه می جوړیت گیایی).

زانیاری:

هوئی کیبونا دارستانا ل کوردستانی دگریته ښه بو سی هویا: -

۱- ټه دهستیت تیکدهر و سیاسه تا رژیما شهرخازا پیشترا عیرا قی کاریگه ریا زور هه بوو بو لناف برنا سامانی رووهکی سروشتی، ژ بهر ښی چهندی هه تا نوکه ټه سامانی گرنه نه شیایه قه ره بویا وان زیانا بکته.

۲- کیم و زوریا ریژا باران بارینی کو کاریگه ریه کا زورا کریه سهر رووهکی خوړسک.

۳- برینا دارو بارا یا بی سنور ژلایی هه ښه ولاتیان ښه وسوتاندنا ژینگه هی.

گرنگیا رووهکا خۆرسک:

- ۱- ئەردی ژ رامالینی دیاریزیت.
- ۲- بۆ سوتنی ب کارتیت، بۆ خوۆگه رمکرنی و شیف لپنانی.
- ۳- مفا ژ بهری هندهکا تیتته ودرگرتن چ بۆ خارنی یان ژی بۆ دروستکرنا دهرمانا.
- ۴- بۆ درستکرنا کهل و پهلیت ناف مالیی.
- ۵- دیمه نیت سروشتیت جوان ب ژینگهها ههریمی ددهت.

چالاکى:

دهمیت چینه سهیرانا پیتقیه پارێزگاریی ل دارستانا بکهین و چهقیت دارا نهشکینین و یاریا پیتنهکهین، ناگری ل بن نهکهین، چونکی دارستان سامانهکت نشتیمانیه و هوکاری سهرهکیی جوان کرن و پاقر راگرتنا ژینگهها کوردستانینه.

راهیان:

- ۱- ژ داریت دارستانی چ جوړیت کهل و پهلیت ناف مالی تینه درست کرن.
- ۲- ناڤی بهری سۆ رووهکا بیژه کو تینه خارن.
- ۳- دهمی دچیه سهیرانی چهوا دی پارێزگاریی ل دار و بارا کهی.
- ۴- هندهک رووهکییت کوردستانی ههمی دهما د کهسکن، ناڤی دووا بنقیسه.

پشکا پینجی

سہروکانییت ئاڤی ل ہہریمہ کوردستان

کوردستان ژ لایج سہروکانییت ئاڤی یا دہولہ مہندہ، ژ بہر کو جہی جوگرافیہ ہہریمی و بلند و نرمیا ئہردی وی.

سہروکانییت ئاڤا کوردستان ب سہر سی جوڑا تینہ دابہش کرن:

۱- باران و بہفر ۲- ئاڤا سہر ئہردی ۳- ئاڤا بن ئہردی

۱- باران و بہفر

باران و بہفر ب سہروکانیا سہرہکیا سامانییت ئاڤی تینہ ہہژمارتن و ہکی (رویبار و دہریاچہ و کانی) چونکی ل کوردستان سالانہ ل و ہرزئی ژقستانیدا باران و بہفرہکا زور دباریت، و ل و ہرزئی پاییزی و بہاریدا باران دباریت.

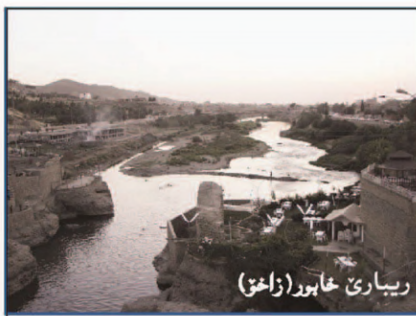
راہینان:

مفایی باران و بہفر بارینی چہہ؟

بو (مرؤف، مہرو ملات، کشتوکال، ئہردی، ئاڤا ریبار و چہم و بیروکانیا).

۲- ئاڤا سہر ئہردی:-

کوردستان ب ئاڤا سہر ئہردی یا دہولہ مہندہ، چونکی رویباری دیجلہ د ئاڤا ہہریمہ کوردستانیدا دچیت، و ہہر پینج لقییت وی د رژیینہ سہر (خابور، زبئی مہزن، زبئی بچیک، رۆخانہ (عوزیم) و سیروان (دیالا)، و ژبلی گہلہک سہروکانییت ل دہقریت جودا جوداییت ہہریمہ کوردستان.

گرنگترین پروژین ئافئ ل هه‌رێما کوردستانئ:

به‌نداڤا دوکان

- ۱- به‌نداڤا (سکر) دوکان: ل سه‌ر زئیی بچیک یا درست کری ل پارێزگه‌ها سلێمانی.
- ۲- به‌نداڤا (سکر) ده‌ربه‌ندیخان: ل سه‌ر زئیی سیروان (دیالا) یا درست کری.
- ۳- به‌نداڤا (سکر) چه‌مرین: ل سه‌ر زئیی سیروان (دیالا) ل پارێزگه‌ها دیالا یا درست کری.
- ۴- به‌نداڤا دویز: ل سه‌ر زئیی بچویک ل پارێزگه‌ها که‌رکوکئ یا دامه‌زرای.
- ۵- به‌نداڤا (سکر) ئاسکی موسل: ل سه‌ر زئیی دیجله‌ ل پارێزگه‌ها نه‌ینه‌وا یا درست کری.

مفاییت به‌نداڤئ (سکرئ):-

- ۱- بۆ به‌ره‌م ئینانا ووزا کاره‌بئ.
- ۲- بۆ گه‌شت و گوزارو سه‌یرانا.
- ۳- بۆ دویرئێخستنا باژئیرا ژ ترسا لافاوئ (فیچان).
- ۴- بۆ به‌نگاندنا ئافئ و ب کار ئینانا وئ بۆ ئاف دئیریا کشتوکالئ.

به‌نداڤا ده‌ربه‌ندیخان

۳- ئافا بن ئەردى: ئەو ئافە يا كۆژ باران و بەفرا ھەلياي كۆ دناف ئەرديدا دچيته خار و ل وئىرى د بەنگييت و خردبيته ڤە. و ب دوو ريكا تيته سەر ئەردى، ب ريكة كا سروشتي وەكى (كانيا و سەروكانيا) يان زى دەستپوھردانا مرۆڤى وەكى (بىر و كارپزا)

نەخشا سەروكانيت ئافىن

زانبارى:-

كېم بارىنا باران و بەفرى ل دەڤەرئ چىاي كارىگەريا زۆر يا ھەى ل سەر ئافا بن ئەردى چونكى ئەو دەرەزو شەقيت سەر ئەردى ھەرىمى ئافە كا زۆر تيدا دچيته خار و سامانى ئافا بن ئەردى پىك تينيت.

راھىيان:

نیشانا (√) راست بۆ پەيڤتېن راست و نیشانا (x) خەلەت بۆ پەيڤتېن خەلەت داينى:

- ۱- ل كوردستانى سەروكانيت ئافا سەر ئەردى د كېمن.
 - ۲- بەنداڤا دوكان يا ل سەر زىيى مەزن درست كرى.
 - ۳- درست كرنا بەنداڤا ب تنى بۆ مەرەما بەرھەم ئينانا وزا كارەبى يە.
 - ۴- زىيى رۆخانه (عۆزىم) د ناف ھەرىما كوردستانى دا دەرەكەڤيت.
- پ۲: ڤان ڤالاتيان پرىكەڤە.
- ۱- بەنداڤا دوويزل سەر زىيى يا درست كرى.
 - ۲- بارانى گرنگيا زۆرا ھەى بۆ ل وەرزی زڤستانى.
 - ۳- بەنداڤا ل سەر رويايى ديچلە يا درست كرى.
 - ۴- سەروكانيت ئافا بن ئەردى و سەر ئەردى ژ پەيدا دبیت.

چالاكى:

ل دەمى باران بارىنى ل وەرزی زڤستانى بائىرى ته توشى چ گرفتا دبیت؟ بۆ پاراستنا ژىنگەھا ته. كار بکه دگەل ھەڤاليت خۆ بۆ دياركرنا كېم و كاسيا و ئاستەنگا، وريكا چارەسەر كرنى بۆ ببينهڤە.

پشکا شہ شی جوگرافیا مرؤفی ٹاکنجیت ہہریم و باژیریت گرنک

ٹاکنجی:

ٹاکنجیت ہہریم کوردستان پتر ژ پینج ملیون کہسانہ، ل باژیر و باژیرکا و گوندیت پاریزگاییت (ہہولیر، کہرکوک، دھوک و پارچہک ژ پاریزگہہا میسل و دیالا) د ٹاکنجینہ.

ٹاکنجیت باژیرا ب کارو کاسبیا جودا جودا وہکی (بازرگانیی، پیشہسازیی، کاری دەستی، کار کرن ل دام و دەزگہہین میری) دمژیلن.

باژیریت گرنک ل ہہریم کوردستانی ہہولیر:

باژیرہکی میژووییی ب ناف و دہنگہ و پایتہختی ہہریم کوردستانیہ، ٹاکنجیت وی ژ ملیونہک کہسا پترہ. د کہقیتہ دہشتہکا بہرفرہہ و ناقہندا کارگیری و دام و دەزگہہین حکومہتا

ہہریم کوردستانیہ، ب بازرگانیی و پیشہسازیی و بہروبوومی کشتوکالیی وہکی (گہنم و جہہ و ب خودان کرنا مہرومالاتی) ب ناف دہنگہ. ل فان سالییت دوماہیی نہفتہکا زور لی ہاتیہدیتن کو پیگہہی نابووریی ہہولیر و کوردستانی گرنک کریہ. گہلہک شینواریت میژووییی بیت لی ہہین وہکی قہلات و منارہ و گری قالیچ ئاغای.

سلیمانی:-

بازئیره کی گرنگی کوردستانییه، دکه قیته بهشی رۆژه لاتا هه ریمی، هه ژمارا ئاکنجیت وئ نزیک میلیونه ک که سانه. ملبه نده کا گرنگا بازرگانیی و کشتوکالی و پیشه زایی و رۆشنیری و کارگیرییه. ب کنازاییت جودا جودا یا ب ناڤ و دهنگه و چهن دین کارگه هیت به رهه م ئینانا چه مه نتویی بیت لی ههین وه کی (کارگه ها چه مه نتویا با زبان و تاسلوجه). و ب چهن دین دهشتیت ب مفا و ناڤ و دهنگه وه کی دهشتا شاره زوور و رانیه کو ب به رهه م ئینانا تووتنی و گول به روژا فیقیی جودا جودا بناڤ و دهنگه.

سلیمانی

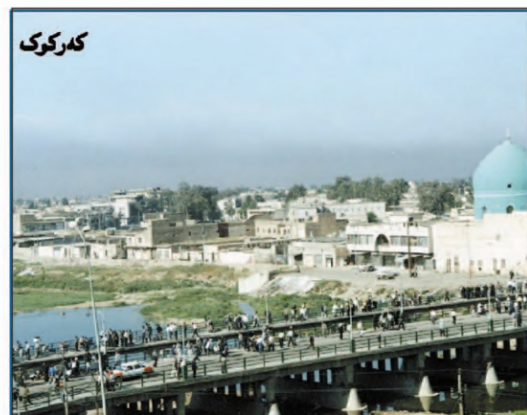
سلیمانی

که رکوک:

بازئیره کی دیرینه و مهلبه نده کی ئابووری زۆر گرنگه، دهوله مه ندرین دهقرا به رهه م ئینانا نهفت و گازا سروشتیه ل کوردستان و عیراقی، بههرا پتر ژ ئاکنجیت وئ کوردن. و دگهل وان تورکمان و عه ره ب و کلدو ئاشوری دژین. دهشتا چه مرین دکه قیته قی پارێزگه هئ کو دهشته کا فرههه و ب مفایه بو به رهه م ئینانا گه نم و جهه و به مبی،

که رکوک

که رکوک

دهۆك:

باژیتهکی گرنکه و جههکی جوگرافییی باش ههیی، ژ بهر کۆ یا ل نیژیکی سنوری تورکیا یه یا بۆیه ده رگه هئی هه ریمی و عیراقتی بۆ بازرگانییی د گهل وه لاتییت ده رقه، ب ده قه ره کا گه شتیارییی یا گرنگ تیته هه ژمارتن و سالانه ژماره کا زوورا گه شتیارا سه رادانا وی دکهن . ل ئالییی کشتوکالییی قه ب به ره هم ئینانا فیقییی هه می جوړ یا ب ناڤ و ده نگه .

راهیئان:

نیشانا (۷) راست بۆ په یقین راست و نیشانا (x) خه له ت بۆ په یقین خه له ت دا بنی:

- ۱- حکومه تا هه ریمه کوردستانی هاریکاریا ئاقه دانکرنا گوندا یا دای.
 - ۲- باژیتری کهرکوک ب کانزایی نه فتی یا ب ناڤ و ده نگه .
 - ۳- ل سه رده می رژیمه به عس به هرا پتری ژ گوندان که فتنه بهر هیرشا تیكدانی.
 - ۴- باژیتریت کوردستانی باژیتری کرین و فروتنا به ره می کشتوکالییی خومالییه .
- پ ۲: قان قالاتیا پرکه قه :
- ۱- پایته ختی هه ریمه کوردستانییه .
 - ۲- باژیتری کهرکوک یی ب ده وله مه نده .
 - ۳- دهۆک دکه قیته نزیکی سنوری
 - ۴- حه له بچه دکه قیته پاریزگه ها و که ته بهر هیرشا کیمیا بارانی، کۆژ لایی رژیمه پیشتره عیراقتی ب دژی گه لی کورد ب کار ئینابوو .

نەخشەی کارگێڕی عێراق

چالاکى:

شان باژێر ل سەر نەخشە عێراقی دانى.
(سلیمانی، کەرکوک، هەولێر، دهۆک، دیالا، میسل)

زانبارى:

ل پشتی راپەرینا مهزنا گهلی کوردستانی ل
سالای ۱۹۹۱ هه‌رێما کوردستانی ئاوه‌دانی و
پیتشکەفتنه‌کا زۆر ب خۆشه‌ دیت ژدروست کرنا
ریک و بان و پرو بااله‌خانه و ته‌لار و
ده‌زگه‌هین خاندنی و نه‌خۆشخانه و ئاوه‌دان کرنا
گوندان.

چالاکیٔ نابووری ییت ناکنجیت ههریما کوردستانی

ئیک / کشتوکال:

ب کارئ سهره کیٔ ناکنجیت ههریما کوردستانی تیتته ههژمارتن ، و ل دهمی باب و باپیرا ژئ ههر تهفه کارئ وان بوو ، کوردستان مهلبه ندا ده رکهفتنا کارئ کشتوکالیٔ و ناکنجی بوونا مرؤقی بوو. ئاڤ و ههوا یٔ وئ یٔ خو شه و ئهردئ ب مفایٔ زوره ، (گوندئ چهرمؤ) بهلگه کا دیاره کؤ ههتا نوکه شینه واریت وئ ییت ماین ، و دکه قیسته رۆژه لاتا پارٔزگه ها کهرکوکئ و ههر ل ویری ئهف کاره ل هه می جیهانیٔ بهلاڤ بووی.

کشتوکال فان بهشا ب خۆفه دگریت:

۱- بهروبومی رووهکی:

ئاڤ و ههوا یٔ کوردستانی و بلندی و نرمی و جوړئ ئهردی و زووریا ئاڤا سهر ئهردی وین ئهردی وشه هرهزایا مرؤقی کورد ، هۆکارئ سهره کیٔ یه بو بهرهه م ئینانا هه می جوړیت بهروبومی ل ههریما کوردستانی.

گرنگترین بهروبومیت کشتوکالی تهفه نه:

۱- دهخل و دان:

ا گه نم / بهرهه مه کیٔ زڤستانییه ل دو ماهیا وهرزئ پاهیزیٔ تیتته چاندن ، و ل دو ماهیا هه یفا گولانی و ده سپٔکیا هه یفا خزیرائئ دهیته دورین.

چاندنا گه نم و جهه ی ب شیویٔ (دیمی) یه کؤ پشت ب بارانیٔ دبه ستیت ل بههرا پتراده فه ریت کوردستانی ، زوری و کیٔمیا باران بارینیٔ کاریگه ریا هه ی ل سهر ریٔزا داها تا بهروبومی. ل سالیٔ

(۲۰۰۹ - ۲۰۰۶) زیانه کا زور گه هشته جوتیارا ژ ته نجاما هشکه سالیٔ کؤ ب شیوه یه کیٔ ب ترس ههریم فه گرتبوو.

ل ههریما کوردستانی چه ندین جوړیت گه می تینه چاندنیٔ وه کی (قهنده هاری ، گولا ریت ، مه کسپان ، ئیتالی... هتد).

ب- جهه / ههردهم گه نم و جهه دوو ناڤن پیٔکفه تٔین ، بهرهه مه کیٔ زڤستانییه وه ک گه می ل

دوماھیا وەرزی پاهیزی د چین و دوماھیا وەرزی بهاری تیتته دورین. ئەو جیاوازی ل ناھبەرا جەھە و گەنمی داھە (جەھ بەرگریی ژ کیم بارانیی دگریت و ل ئەردی بیخیی و سویری شین دبت، خاڕن و ئالیکا ئاژەلانە) و دچیتە ناھ ھندەک پیشەسازیا.

گەنم

دورینە

راھینان:

پ ۱: بەرسقا ئان پسارا بدە:

- ۱- خوارنا مەیا سەرەکی رۆژانە چیبە؟
- ۲- مقایبیت گەنم و جەھە چنە؟
- ۳- باشتین ئالیکا ئاژەلان چیبە؟

پ ۲: ئان ئالاتیا پرکە:

- ۱- گەنم و جەھ بەرھەمەکی ل دوماھیا وەرزی د چین و ل دوماھیا وەرزی دورین.
- ۲- چەندەھا جۆریت گەنمی بیتت ھەین وەک و و
- ۳- جەھ ب خاڕنەکا سەرەکی تیتتە دانان.

زانیاڕی:-

ھەریمما کوردستانی چەندین دەشتا ب خۆقە دگریت وەکی (دەشتا ھەمرین، شارەزوور، دەشتا ھەولیری، بیتوین، سندی ھتد.

ج- برنج : بهرهمهکی هاقینییه، پیتثیا ب پلئت گهرمیی ییت بلند و ئاقهکا زۆر ههیی. ب خارنهکا سهرهکیا ئاکنجییت ههریما کوردستانی و عیراقیییه، چاندنا وی ل ههریما کوردستانی ل بازبان و ئاکری و ههریر و چننن جیهیت دی.

زهفیا گمئی شامی

د. گهنم شام: بهرهمهکی هاقینییه ل ههمی پاریزگههین کوردستانی دهیته چاندن، دوو جورن (سپی وزهر).
دبیته کهرستی خاف بو پیشهسازیاروونی
رووهکی ههروهسا بو ئالیکا بهلهوهرا وئاژهلا دهیته بکارئینان.

راهینان:

- ۱- گهنم شام دوو جورن و
- ۲- برنج پیتثیا ب زۆر ههیی.
- ۳- دهقهریت چاندنا برنجی ل ههریما کوردستانی د زۆرن وهکی و
- ۴- ئالیکا ئاژهلا و پهلهوهرا ب زۆری ل و تیته درست کرن.

گمغه شامی

برنج

۲- کەسکاتی و فیتی:

۱- کەسکاتی: زوور گرنگه بو مرووقی ، ب خارنه کا سه ره کيا تیتته هه ژمارتن ، کووژژانه ل سهر سفرا نان خاری تیتته دانان.

کەسکاتی دوو جوورن:

۱- کەسکاتیین هاشینی: فان به ره هه ما بخووه دگریت کوو وهرزی هاشینی دگه هه ن، وهکی (باجان سورکا، بامیا، خیار، کولند، فلفل....) هتند.

۲- کەسکاتیین زفستانی: فان به ره هه ما بخووه دگریت کول وهرزی زفستانی دگه هه ن وهکی (شیلیم، شیلندر، که له م، قه رنه بیت و تفر و به قل و....) هتند.

ب- فیتی / کوردستان هه ژ که فندا ب فیتی یاب ناف ودهنگه ، ب ناف و بانگترین فیتی هه ریمی (تری، سیف، هژی، هه ن، هه رمی ، قه یسی، خوخ، حلیک هتند) فیتی کوردستانی ب زوری ل وهرزی هاشینی دگه هه ن. و ل وهرزی زفستانی پرته قال ولیمو و نارنج و ترنجیش ل کوردستانی تینه چاندن ب تایه تی ل دهشتیت گه ره سهیر ل باژیری (خانقین و مه ندلی).

چالاکي:-

ل وهرزی زفستانی به ره هه می هاشینی کەسکاتی و فیتی ل بازاری ب دهست دکه فن.

ماموستایین ریزدار:- هوییت فی گورانی و مفای خانییت پلاستیکی دکشتوکال کرنیدا بو قوتابیا روونکه هه .

۳- نهو بهره‌میت چنه ناف پشه‌سازیتدا:

هندهک بهره‌میت کشتوکالی بیت ههین مرؤف نه‌شیت یه‌کسه‌ر مفاییت ژئی وه‌رکریت. به‌لی پشته نهو دچیتته ناف پیشه‌سازیی، قجا دبیتته مفادار. وه‌کی قان بهره‌مان بیی ل خاری:

۱- تویتن بهره‌مه‌کی هاقینیه ل ههریما کوردستانی تیتته چاندن، ب پلا ئیکئی ل پاریزگه‌ها سلیمانیی ل ده‌قهریت (بیتوین و پشده‌رائی تیتته چاندن، ل هه‌ولیرژی ل ده‌قهریت ره‌واندزو ههریری، ل ده‌قهره‌را چیا‌ییت پاریزگه‌ها ده‌وک ژئی تیتته چاندن.

راهیان:

۱- مفاییت نابووریی تیتتی چیه؟

۲- زیانیت جگاره‌کیشانی چنه؟

۳- گرنگترین ده‌قهره‌را بهره‌م ئینانا تیتتی ل

ههریما کوردستانی د که‌قیتته کی‌ری؟

ل سال (۲۰۰۰) زایینی و به‌ره‌ف ژوور کشتوکالی تیتتی ل ههریمی رۆلی نابووریی گرنگ نه‌مایه، چونکی کارگه‌هیت درست کرنا جگارا گروتینا بهره‌م ئینانی یا کیم بووی، بازرگانیا هنارتنا ده‌رقه‌ژی ئاسانکارییت پیتتی بو ناهینه کرن.

ب/ په‌مبی:-

بهره‌مه‌کی هاقینیه، گرنگیه‌کا زؤرا هه‌ی، ل پیشه‌سازیا رستان و چنینه‌یدا ب کار دیت، نافکا ویژی تیتته گفاشتن و روونی رووه‌کی ژئی ده‌رتیخن. دار و به‌لگیت ویژی دبنه ئالیک بو مه‌رومالاتی. پاریزگه‌ها که‌رکوکئی ب بهره‌م ئینانا په‌مبی یا ب ناف و بانگه.

باشترین جوړیت په‌مبی: په‌مبی سپی و داف دریژ، ل ده‌قهریت گهرم تیتته چاندن.

ج/ گول بهرۆژ:-

به رهه مه کئی هاقینیه، ب زۆری ل دهشتیت بیتوین و پشدهر و دهقه ریت دی بیت چیا بی ل ههریما کوردستانی تیتته چاندن. گرنکیا گوله بهرۆژای ل پیشه سازیا روونی رووه کی ب کارتیت و پاشماویت وئ وهک ئالیک بۆ مهرومالاتی مفا ژئ تیتته وهرگرتن.

زانپاری:

گوله بهرۆژه: بههرا پتری ژ به رهه می وئ بۆ دهرقه ی ههریمیچ دچیت، چونکی کارگه هیت دروست کرنا دوهنی ل ههریما کوردستانی نینه.

د. کونجی:-

به رهه مه کئی هاقینیه، بۆ گه لهک مه به ستا ب کارتیت (بۆ خاړنی، بۆ دروست کرنا شرینیا و دهرئینانا روونی رووه کی و ته حینی.... هتد).

ع- به رهه میت ئالیک:-

وینجه و سپه ره ئالیکیت که سکن بۆ مهرومالاتی، ب هسک کری د دهنه مهرومالاتی، ل دهقه ریت به رئا ف تیتته چاندن، ب تایبه تی ل دهورو به ریت باژیرا. ژ بلی قانه (جهه) ژئ وهک ئالیک ب کارتیت.

ئالیکا سروشتی

دوو- سامانا ئاژهلی

ئەو ئاژهلەت ل ھەرێما کوردستانی تێتە ب خودان کرنی:

وینئ کەرئ پەزی (مەر)

۱- پەز(مەر): ژ ئاژهلەت گرنگیت ھەرێما کوردستانی، پەزئ کوردی ب رەنگئ سپی و ھریا درێژ و یئ ھاتیە نیاسین، مفا ژ شیرئ وئ تیتە وەرگرتن و دکەنە چەندین جۆریت بەرھەمی وەکی (ماست و پەنیر ...ھتد) مفا ژ گوشت و ھریا وئ ژئ تیتە وەرگرتن دەشتیت ھەولپەر و ھەمرین و دەقەریت سلیمانی و دەھۆک بۆ ب خودان کرنا پەزی یئ ب ناف و دەنگە.

۲- بزئ:

ئاژەلەکە دشت ل دەشت و چیا و جھئ چەریناکیم گیا لئ بزئت. چونکی شیاین ھاتن و چوونا ب لەز یا ھەمی و خوارنا خۆ پەیدات کەت. بەرگریا نەخۆشیا دکەت، مفا ژ شیر و گوشت و مویئ وی تیتە وەرگرتن.

۳- چیل:

چیل ژ وان ئاژەلەنە مفا ژ شیر و گوشت و پیستی وئ تیتە وەرگرتن. ھەرێما کوردستانی جھەکی باشە بۆ خودان کرنا چیل، ب تایبەتی ل دەشت و نھالیت دەقەریت چیای، چونکی یا پرە ژ گژوگیای یە.

راهیان:

پ ۱: قان قالاتیا پرکه :

- ۱- جه هی مفایی زوری هه ی بو و ب کار تیت.
- ۲- گه نم شام ل ده می چاندنی بهره مه کی
- ۳- پاریزگه ها ب پلا ئیکی تیت ل چاندنا تیتنی.
- ۴- ئازهلئی د شپت ل دهشت و چیا بژیت.
- ۵- مهر ئازهلله کی مفاداره، مفا ژ و تیتته وهرگرتن.
- ۶- کونجی ل پیشه سازیا دهرئینانا و پشکدار دبیت.

پ ۲: نیشانا (✓) راست بو په یئین راست و نیشانا (x) خه له ت بو په یئین خه له ت
دابتن:

- ۱- کشتوکال بو جارا ئیکی ل کوردستانی په یدابوو.
- ۲- گول به روژ ل زورترین ده قهریت هه ریم تیتته چاندن.
- ۳- تویتن بو درست کرنا جگارا ب کارتیت.
- ۴- تویتن و پیشه سازیا رستن و چنیئیدا پشکدار دبیت.
- ۵- گزوگیایی (وینجه و سیپهره) ب ه شک کری ژی د دهنه ئازهللا.
- ۶- چیل ژ به ربه لاف ترین ئازهللیت هه ریمما کوردستانییه.
- ۷- برنج بهره مه کی زقستانییه.

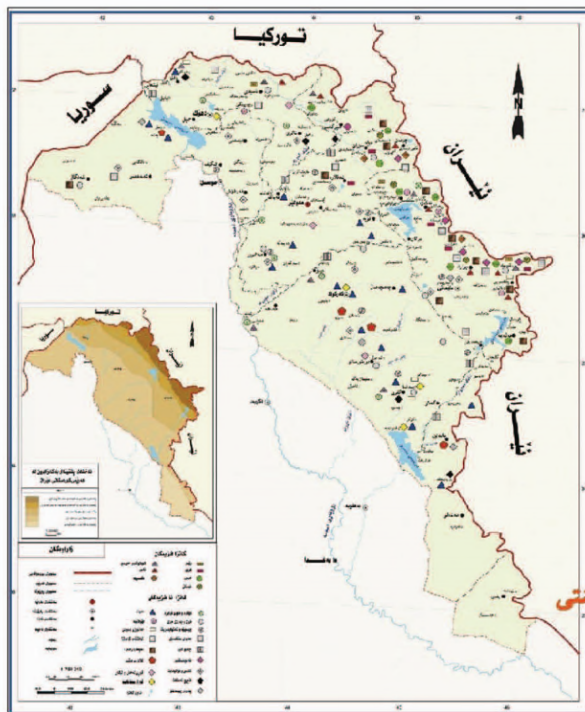

دووهم - دهرامهتی کانز او پیشه‌سازی ل ههریما کوردستانی

۱- سامانی کانزا: ههریما کوردستانی ل نالیی هه‌بوونا دهرامه‌تی کانزایا یا ده‌وله‌مه‌نده و گه‌له‌ک جوړیت کانزایا بیت تېدا هه‌ین. هنده‌ک ژوان مفایي ژي وەرگرتی و نوکه ب کارتیت، هه‌نده‌کیت دیتري مفا ژي نه‌هاتیه وەرگرتن، چونکی هه‌تا نوکه‌نه‌هاتینه دهرئینان.

گرنگترین سامانیت کانزایا ل ههریما کوردستانی نه‌غه‌نه:

- ۱- نفت/ ههر ژ زوی ل ههریما کوردستانی یا هاتیه دیتن و نیاسین، ل سالا (۱۹۲۷ز) ل بابا گورگور ل باژیری که‌رکوکي ده‌ست ب دهرئینانا وی کرپوو بۆ مه‌به‌ستا بازرگانیی. کیلگه‌هیت نه‌فتا ههریمی پیکهاتیه ژ:
- ۱- کیلگه‌هیت (بابه گورگور، بای حه‌سه‌ن، جه‌مبور) ل پاریزگه‌ها که‌رکوک.
- ۲- کیلگه‌هیت (عه‌ین زاله، به‌تمه) ل پاریزگه‌ها نه‌ینه‌وا.
- ۳- کیلگه‌ها (نه‌فت خانه) ل خانقین.
- ۴- کیلگه‌هیت (شیواشوک) له ته‌فته‌قی، ل پاریزگه‌ها هه‌ولیری.
- ۵- کیلگه‌ها (تاوکي) ل زاخو، ل پاریزگه‌ها ده‌وکي.

زانپاری:-

رتن ویتستا کارهبا پیرداود (هولپیر)

ل سهردهمی حکومهتا ههریمی پشکنین و گهریان یا بهردهوامه بو دیتن و دهرئینانا نهفتی، ل ههریمی شیاینه نهفتی دهریبخن ل کیلگیت (شیواشوگ ل تهفتهقی) و (تاوکئی ل زاخو). ل ۶/۱/۲۰۰۹ دهست پیکرب هنارتنا نهفتی ل ریکا بوریان نهفتا عیراقتی. ژ بلی کو بهری بناغی یی هاتیه دانان بو چهند پالافگههیت نهفتی ل (بازیان، خهبات) نهگهر تهمام بین دی شین پیئتقییت ههریمی ل سوتهمه نیی دابین بکهن.

ب. گازا سروشتی(غاز):-

ل دهقهریت نهفتی یا ههی و دگهل نهفتی دهرتیخن. نهقه و ژ بلی کو ل هندهک چالیت تایبهت ب گازا سروشتی ل ههریما کوردستانی یا ههی.

زانپاری:-

پرؤژی هنارتنا گازا سروشتیا کوردستانی بو دهرفه یا ل بهر بهحسا بو وهلاتیت نهووریا ب ریکا تورکیا، کو پیگههی تابووری و رامیاری ههریما کوردستانی مهزن دکهت.

زانپاری:-

ب ههولیت حکومهتا ههریمی نوکه کار ل پرؤژهکی گرنگ یی تیتته کرن. ل دهقهریا چهمچهمال بو دهرئینانا گازا سروشتی، و گاز ب ریکا بوریان دئی هیتته فهگوهاسنن بو ویستگیت بهرههم ئینانا کارهبا گهرم (۵۰۰) میگاواتا پیرداود ل ههولپیری و (۷۵۰) میگاواتا ل چهمچهمال.

راهینان:

نیشانان (V) راست بو پهیقین راست و نیشانان (X) خهلدت بو پهیقین خهلدت دابنی:

- ۱- ل ههریما کوردستانی دهرامهتی کانزا یی زوره.
- ۲- نهفت کانزایهکی گرنگه.
- ۳- ویستگا کارهبا (۵۰۰ میگاواتا) پیرداود گازا سروشتی ژ چالیت گازی ل چهمچهمال بو تیت.
- ۴- بهرههم ئینانا کیلگا (تاوکئی) ل زاخوژ دهسکهفتیت حکومهتا ههریما کوردستانییه.
- ۵- کیلگیت نهفتا بابهگورگور دکهفنه پاریزگهها نهینهوا.
- ۶- ویستگا کارهبا (۷۵۰ میگاوات) دکهفتیه چهمچهمال.

٢- پيشه‌سازى ل هه‌ريما كوردستانى

پيشه‌سازى:- پيڤهاتيه ژ گوهرينا كه‌رستين (خاڤ) بو كه‌ل و په‌ليت دروست كرى. ئاكنجىيت هه‌ريما كوردستانى هه‌ر ژ كه‌ڤن مژبلى كاريت ده‌ستى ييت هه‌مى ره‌نگ بووينه بو په‌داكرنا پيڤتڤييت ژيانا رۆژانه، وه‌كى كارى ته‌ڤنى (بو دروستكرنا مه‌حفير و به‌رك و رايڤخت دى...هتد)، كارى دروستكرنا وپيلاقا-جلك و به‌رگا. و گوسك و سيراميك و گه‌له‌ك تشييت دى.

پالانگه‌ما خورماله ل هه‌رليڤ

به‌لى نه‌ڤرۆ نه‌و پيشكه‌فتنا مه‌زنا پيشه‌سازيى كو‌ل جيهانيدا دروست بووى، هه‌ريما كوردستانى هه‌تا راده‌يه‌كنى يا لى بى به‌هره. ژ بلى كو‌هنده‌ك كارگه‌هيت بچويك نه‌بن نه‌وين كو‌ل باژيڤريت كوردستانيدا هه‌ين، نه‌وژى ڤه‌دگه‌رييت بو هه‌لسوكه‌فتييت رۆژيما كه‌ڤنا عيراقى كو‌نه‌ف هه‌ريمه هاتبوو فه‌راموش (بى بار) كرن ل گه‌شه‌پيدانا پيشه‌سازيى.

چالاكى:-

(چه‌وا دى شين پيشه‌سازيى ل هه‌ريما كوردستانى پيش بيخين؟) ماموستايى ريزدار: هه‌ڤكاريا قوتابيا بكه بو ده‌ست نيشان كرنا ريكيڤن پيشه‌سازيى پيشه‌سازيى ل هه‌ريما كوردستانى.

راهبينان:

- ١- بوچى كوردستان ب پاشكه‌فتى تيته هه‌مژمارتن ژلايى پيشه‌سازيىڤه؟
- ٢- چ كاره‌كى ده‌ستى ل كوردستانى بى ب ناڤ و بانگ بوو؟

زانبارى:-

گرنگترين ده‌زگه‌هين پيشه‌سازيى ل هه‌ريما كوردستانى پيڤهاتيه ژ:

- ١- كارگه‌ها چيمه‌نتوبا تاسلوجه و بازيان ل سليمانى و له‌يلان ل كه‌ركوكى.

كارى ده‌ستى

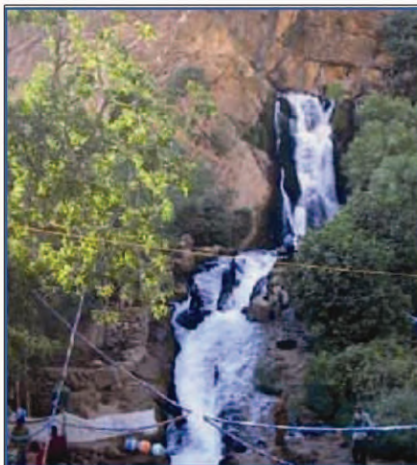
- ٢- پيشه‌سازيا پالافتنا نه‌فتى ل كه‌ركوكى.
- ٣- كارگه‌ها جل و به‌رگييت حازر ل سليمانى و دهوكى.
- ٤- كارگه‌ها ئاماده‌كرنا ڤه‌خارنيت گازی ل هه‌ولپيرى.
- ٥- كارگه‌ها رستن و چنينى ل كه‌ركوك و كفرى.
- ٦- كارگه‌ها به‌رى مه‌رمه‌ر ل هه‌ولپيرى و سليمانى.
- ٧- كارگه‌ها گيچى و خشتا ل هه‌ولپيرى و سليمانى.
- ٨- كارگه‌ها ئاسنى ل هه‌ولپيرى.
- ٩- كارگه‌ها ئاڤا كانزايى ل هه‌ولپير، سليمانى، دهوكى.

سەرچنار

ددره نندیخان، ئەحمەداو، تەویله، بیاره، قەرەداغ و ئەزمەر... هتد).

۳- هافینگههین پارێزگهها دهۆکی: (سهرسنگ، سیاره تیکا، زاویته، سۆلاف، ئاشاوا ئینیشکی، شرانش، سپیه... هتد).

ئەحمەد ئارا (سلیمانی)

هافینههوارا سۆلافی

دوو/ جهیت کەفتار:

کەلا و منارا ههولبیری، (شکهفتا شانهدەر و شکهفتا هزارمیرد، کۆ پاشماوئیت مرقۆفی نیاندرتال یی لئ هاتینه دیتن)، کەلا شیروانه ل کەلار و شینهواریت خەنس ل شیخان و گوندی (جهرمۆ) ل چه مچه مال و شینهواریت به کراوه ل حه له بچه و ب دهان شینهواریت دی ههریما کوردستانی یا کره ده قهره کاهه شتیاری.

هانزاد (پهرمام)

کەلا شیروانه

سن / جهیت ئایینی :-

ل کوردستانی گهلهک مهزاریت مروث چاکا و پهرستگهه و جهیت ئایینیت جودا جودا بیت ههین، ههف وهلاتی سهردهانا وان دکهن، وهکی مزگهفتا مهزنا سلیمانیی (کاک ئهحمهدی شیخ)، مهزاری بریفکا ل دهوکی، پهرستگهها (لالش) و (شیخ ئادی) ل شیخان کۆ جههکی پیروزی ئیزیدیانه. (دیر مارمتهی) ل چیاپی مهقلیبی، (دیرا رهبن بویه) ل شهقلاوی، (مهزاری مریهمانی ل عهنگاوا) و (دانیال پیغمبهه) ل کهرکوکی و (پیرا شالیار) ل ههورامان و چهندن جهیت دی.

کاک ئهحمهدی شیخ

خهلاتا کهرکوکی

دیر مارمتهی

لالش

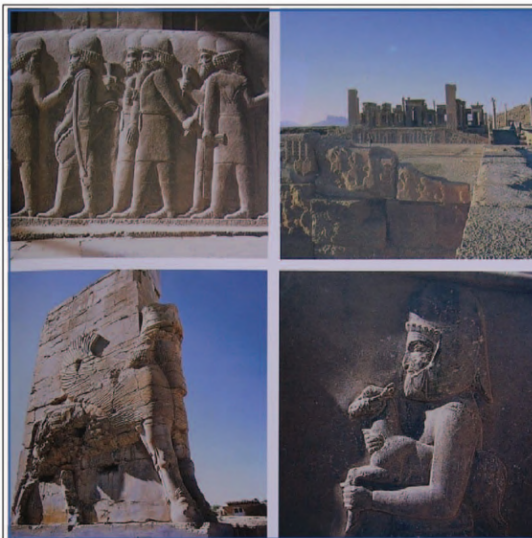
راهینان:

نیشانا (✓) راست بۆ په یقین راست و نیشانا (x) خهلات بۆ په یقین خهلات دابنی:

- ۱- ب تنی ئاڤ و ههوا و سروشتی کوردستانی هوکاریت سهههکینه بۆ هاتنا گهشتیارا.
- ۲- شهقلاوه جههکی گهشتیاربی گرنه ژ ئالیی هاقینهههوارو جهیت ئایینی.
- ۳- لالش پهرستگهها پیروزا ئیزیدیانه.
- ۴- پیکهاتا سروشت و جهیت کهقنار و جهیت ئایینی ل ههریما کوردستانی وه کرهه کۆ گهشت و سهیران لی بهینه کرنی.

میٹروویا کہن و ناخنچی

میژوویا کهفن و نافنجی

میژوو: تۆمارا سەرھاتییت مرۆڤایه تییە ل
سەردەمی کهفن، بەحسێ رویدانییت بەری دکەت.

قویناغییت

میژوویا کهفن بەری زاینی
میژوویا نافنجی پشتی زاینی
میژوویا نوی سەردەمی ئیسلامی
میژوویا هاو دەم پشتی شەری
جیھانی یی دووی تا ئەفروو

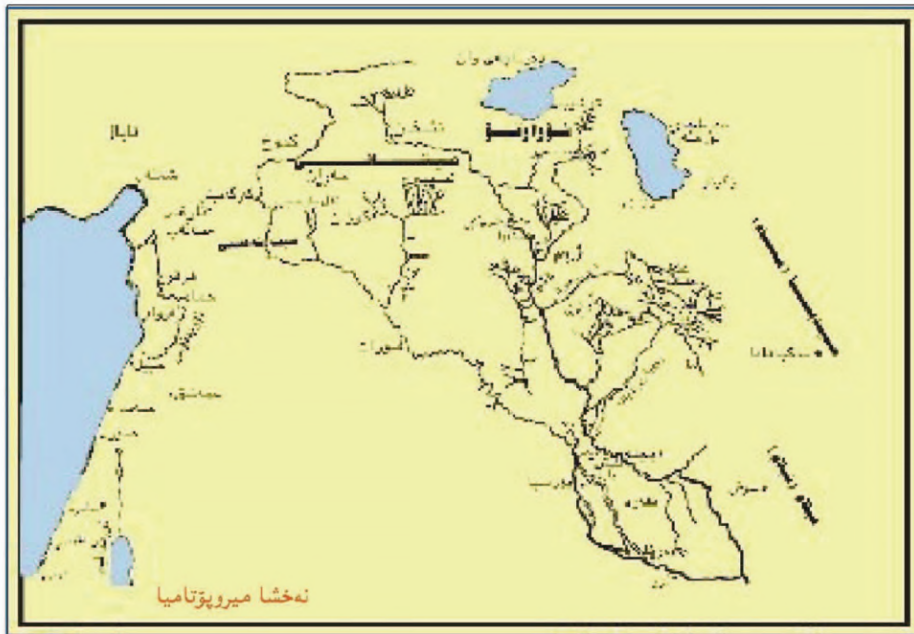
بشکا ئىكى مىژوويا كوردستانا دىرىن

۱- كوردستانا دىرىن:

عیراق و بهرا پترى ژ كوردستانى د كه قنڊا ب مىژوپوتاميا (دؤلا دووزى) هاتىوو نياسىن چۆنكى هەردوو روىبارىت دىجلە و فورات د ناشدا دبوورن و زەقىيىت وى ئاشدەن و بوونە سەروكانيا ژيانى و ئاكنجى بوونا مرۆقى و بنىات دانا كه قنترىن شارستانىبەتلى ل مىژوويا مرۆفایەتیی.

باکور و رۆژهه لاتا چه می میزوپوتامیا (کوردستان) ب لاندکا شارستانیا تیتته ههژمارتن، چونکی مرۆقی دهستیپتیکی دئهشکهفت و بناریت زنجیرا چیا یی زاگروس بیت ژین، بوژیانا رۆژانه پشتا خو یا ب سروشتی گرتیدای، دان و بهری دارا خرهفت کر و بو خارنی بکار دینا. رافا ئاژه لئی کیشی دکر، گوشتی وی یی خاری و پیستی وی یی کریه بهرخو، ژ بو خو پاراستنی ژ سه رما زهستانی و گهرما هاشینی و مهترسیا ئاژه لئی درندانه فهستا شهفتا یاکری. پیچ پیچه گوهرین ب سهر ژیان ویدا دهاتن، ئاگری پهیدا کر و بکارینا بو ژیان خو یا رۆژانه .

دیمه نی مرۆقا کهفن

ههر ئهف مرۆقه پیچ پیچه هاتنه خار بهرف گرو دهشت و کهناریت رویبارا .

ئامیر و کهل و پهل و کهرستین جودا جودا ژ بهرا دروست کرن و بو رافی و کاریت رۆژانه ب کار دینان، پشتی وی ئاژه لئی کیشی یی کههی کری، ب تایبه تی (سه) بو زیره قانی یی ب کار ئینای، قیجا فیری کشتوکال بوون و چهند جوړیت دانی بهرهم ئینان و چهند گوند و باژیر و په رستگه ه ئافاکرن و گرنگی ب شارستانی هتی دا، نمونیت زۆر ژ ل فنی لایه نی ل کوردستانی مه بیته هین، یا ژ هه میا گرنگتر گوندی جهرموویه کو دگه قیته نزیک

بازتيرئ چمچه مال دهمئ مرؤقى كشتوكال كرى و ئاكنجى بووى و ئازهل كههئ كرن.
 نمونه كا ديئى كؤل سالا (۱۹۸۵) ژلايئ تيمه كا پؤله ندى شه ل باشوورئ بازتيرئ دهوكئ
 گوندى (نهمركئ) ديتشه، كؤ ميژوويا وى بو سالتت (۸۵۰۰) بهرى زايينئ دگه ريتشه.
 ل نزيك بازتيرئ نامه دئ (دياربه كر) گوندى (گوبه لكى ته په) ديتشه كؤ ميژوويا وى
 شه دگه رت بو (۹۸۰۰ - ۸۵۰۰ بهرى زايينئ).
 ههر وه سا شكه فتا خانزاد ل حهريرئ كؤ ب پيگه هئ مرؤقى كهفن هاته نياسين ل بهرى
 (۱۰) هزار سالا وپتر.

ئشكه فتا خانزاد ل حهريرئ كؤ ب
 پيگه هئ مرؤقى كهفن هاته نياسين

راهيئان:

مرؤقى دهست پيئى راقا ئازهلئيت كيئى دكر داکؤ قان مفايا ژئ وه رگريت:

- ۱
- ۲
- ۳

چالاکى

ب ديتنا ته ئاگرى گورانكاربه كا گرنى بوو د ميژوويدا، چؤنكى ئاگرى مفايه كئى زؤر هه بوو، كؤ

ئشه نه:

- ۱
- ۲
- ۳

۲- شینه واریت که فن ل کوردستانی

ئه گهر بیت و گه ریانه کئی د ناه کوردستانیدا بکهین دئی بینین یا پره ل شینوار و پاشماوین که فن وهکی شکهفت و گروکهل وشویروپرهه و دیمه نیت کولای ل سه ر بهراو چیا و هتد، ئه فه ب گشتی شارستانییه تا باب و باپیرا نیشاددهت، کو د نیقا فان شینه وارادا ههستیک به ندین مرۆف و ئاژهل و پاشماوین گهنم و جهه و کهرسته و ئامیرین جودا جودایت راقن و کشتوکالیی و کاریت رۆژانه بیت ناه مالا دیتن، کو ئه فه ژی ریک خوشکهره بو چهوانیا ژيانا رۆژانه و شارازایی و لیها توویی و هوستاییتیا باب و باپیریت مه .

شینوارین چیا نهمروئ

هندهک ل شینه واریت دیرینیت کوردستانی:

۱- شکهفتا شاندهر :-

ئه ف شکهفته دکه فیه باکورئ ههولیرئ ل قهزا میترگه سوورئ، ل بهشی خارئ یی چیا یی برادوست ل سه زیی مهزن. د قئ شکهفتیدا ههستیک به ندیت مرۆقئ نیاندرتال بیت دیتین، کو د ناه وان ههستیکادا ههستیکیت زاروکه کئ ساقابوون ، میژوو یا وئ قه دگهریت بو (۷۵۰۰ - ۴۵۰۰ ساله بهری زایینئ) کو مرۆف تیدا هاتبوو قه شارتن. د گهل چهن دین کهرسته و ئامیرین کشتوکالیی.

مرۆقئ نیاندرتال که قنترین جوړئ مرۆقیه. ژ بهر هندی ب قئ ناهئ کر، چونکی بو جارا ئیکئ پاشماوین ههستیکین قئ مرۆقئ ل نهالا نیاندرتال ل ئه لمانیا هاتینه دیتن

شکفتا هزارمێرد

شکفتا شانەدەرێ

ب. شکفتا هزارمێرد:-

ئەف شکەفتە دکەفیتە دویریە (۱۳) کم ل باشووری رۆژئاقایا باژیری سلیمانی، ل دەهمە نا چیا ی بەرانان، کۆژبلی قی شکەفتی حەفت شکەفتیت دی ییت هەین، شکەفتە ک ژ وان شکەفتا چەندین کەرستە و ئامیڕین بەر ییت ب بەها و هەستیکی ن مەرۆقی نیاندرتالی هاتیتنە دیتن.

ج. شینواری نوزی:-

ئیکە ژ وان شینواریت دیرینیت کوردستانی کۆ دکەفیتە باشووری رۆژئاقایا باژیری کەرکوک و نەوب (یورغان تەپە) تیتە نیاسین، کۆ پاشماوایت چەندین سەردەمیت جودا جوداییت میژوویا کەفن ییت لی هاتینە دیتن، ب تایبەتی هوریه کان (خووریه کان) کۆ گەلەکی کەفنی کوردستانا دیرین بوون و پشتی هنگی دەوله تەک دامەزراند ب ناخی دەوله تا میتانی.

دەهتی چەند کەل و پەلێن ل شینەوارا

پشکا دووی

نه ته وهییت دیرینیت کوردستانی

ل کوردستانا دیرین کۆ زنجیریا چیا ییت زاگروس و روژه لات و باکووری میزوپوتامیا قه دگریت، چن دین گهل و نه ته وه ییت لی ژیان کوب باب و باپیریت کورداتی نه نیاسین و ژ فان گهل و نه ته وان: - (سویاری، لولولی، گوتی، کاشی، میدی و کاردوخی ...) و نه قه ل خاری ب کورتی دی ئامازی ب هنده کا کهین: -

وتنه هه لکه ندی هاردهما نزلتیا

۱- لولولی :- ئیکن ژ نه ته وین هه ره دیرین ل کوردستانی کۆ زیده تر ل ده قهریت ئه قرویت پاریزگه ها سلیمانیت ییت تاکنجی بوون. ده قهریت وان چهند جارا توشی ته ماعکاریا ئه که دیا بوون هه تا کۆ ب سه روکاتیا (نه رام سین) شیا یین ب سه رکه قن ب سه ر لولویه کان.

ئه ف سه رکه قنه ل سه ر میله کی به ری دوو میتهر بلند تو مارکری ل ده ره ندا گا ور ل چیا ی قه رداغ . ئه ف میله کۆ ب میلی سه رکه قنه تیته نیاسین، نوکه ل موزه خانا لو قه ر ل پاريس ل وه لاتی فره نسا یی هاتیه پاراستن.

به لی زۆر پی نه چوو لولولی خو ریکه خسته قه و ل ژیر سه روکاتیا شاه (ئانو باتینی) شیا ی ب سه رکه قن ب سه ر ئه که دیه کان.

لولولی هوستا و شه ره ذابیت کاری په یکه رسازی و دارتاشیی و هونه ری ئا قاهیا بوون. ۲- گوتی :- نه قه ژی ژ نه ته وین دیرینیت دی ییت کوردستانی بوون، کۆ زیده تر ل نا قه به را

زییی بچویک و زییی سیرواندا دژیان:

ئه رخا) بائرا کهرکی

پایته ختی وان ب نا قی (ئارا بخا) بوو، کۆ باژیری کهرکوی یه نوکه. ده قهرین وان ژی چهند جارا توشی په لامار و ته ماعکاریا ئه که دیا بوو، به لی نه قه شیا ی به رسینگ و ان بگرن و شیا ی ده وله تا ئه که دی تیکبه دن. بو ماوه ی زیده تر ژ سه د سالا ده ستی خو ب سه ر وه لاتی سومه ر و ئه که د (باشوری میزوپوتامیا) بگرن و ل وی ده می (۲۱) بیست و ئیک پاشایا فرمان ره وایی لی کریه.

۳- کاشی :-

وتنهى عهقرقوف

ئەقە ژى ژ نەتەوین دیرینین کوردستانی بوون کۆل دەقەریت ئەقرو ییت کەرمەن شاھ و لورستانی ل رۆژەھەلاتا کوردستانی دژیان، پشتی ھنگی بەرەف دەشتیت رۆژەھەلاتا دیجلە شووربەنەقە. بۆ ماوی زیدەتر ژ چار سەد ساللا دەستی خۆ ب سەر وەلاتی بابلدا گرت و دەولەتەکا مەزن دامەزراند کۆ د مپژوویدا ب (کاردونباش) تیتە نیاسین.

پایتەختەکی نوی درست کر کۆنوکە پاشماویت وی یی ل (عەقەر قوف) ل باکورئ رۆژئاقایا باژئیری بەغدا، و ژ گرنگترین شینەواریت ل پاش وان ماین زەقورەیه. ئەقە ژى ھوستایی و شەھەزایی و لێھاتیا وان بۆ مە دیاردکەت ژ ئالیی ھونەرئ ئافاکرنئ و کارئ دارتراشینئ، چونکی دیواریت وان ب رەنگا ھاتبونە نەخشاندن.

۴- میدی :-

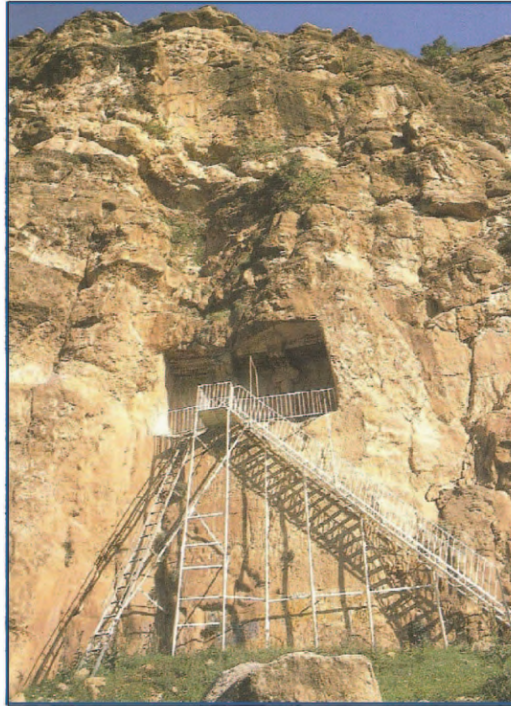
وتنەپەکا شارستانبەتیا میدیان

میدیه کان حەتا ماوەکی درێژ ھەر ل سەر شیوی ھوزو تیریت بچویک بچویک دژین، بەلئ ل دەوروبەریت سالییت (۷۰۰ پێشی زاینئ) ئیک ژ سەرکردیت وان کۆ ناقتی وی (دیاکو) بوو شیا وان ریک بیخیت و دەولەتەکا ب ھیز دامەزرینیت و باژئیری ئەکەتانا (ھەمەدانا نھو) بکەتە پایتەختی وی دەولەتی.

میدی بۆ ماوەکی درێژ توشی ھېرش و پەلاماریت ئاشووریا بوون کۆ دقیا وی دەقەرئ داگیربکەن.

ئەبوو ماوەکان ب سەرکاتیا کەى خسرو (کیاکسار) ب هه‌قپه‌یانی دگه‌ل کلدانی‌ت بابل، هه‌ردوولا ل سالا (٦١٢ به‌ری زاینی) هه‌رش کره‌ سه‌ر (نه‌ینه‌وا) پایته‌ختی ئاشووریا و کۆتایی ب ده‌وله‌تا وان ئینا.

سنوری‌ت ده‌وله‌تا میدیا ل سه‌رده‌می کەى خسروه‌ی هه‌می کوردستان قه‌دگرت، ئەفه‌ و دگه‌ل ده‌قه‌ری‌ت ده‌ورو به‌ری‌ت وی ژى.

ده‌نه‌ی شکه‌فنا قزقاها‌ن

راه‌ی‌ان:

- ١- قان قالاتیا‌ن ب په‌یقیت گونجا‌ی پرکه‌:
- أ- ژ وان گه‌ل و نه‌ته‌وی‌ن کۆل کوردستان‌ی د ژین و و و
- ب- ده‌وله‌تا میتانی ژ لای‌ی گه‌لی ده‌مه‌زرا بوو.
- خ- کاشیا ده‌وله‌ته‌کا مه‌زن دامه‌زاند کۆ د میژوویدا ب هاتبوو نیاسین.
- ٢- کوردستانا دیرین کی‌ری قه‌دگرت؟
- ٣- د گه‌ل مامۆستای‌ی خو و ژ به‌ر گرنگیا ده‌وله‌تا میدیا و میژوویا گه‌لی کورد دانوستاندنا بکه‌.
- ٤- سه‌ ده‌وله‌تی‌ت که‌فتی‌ت کوردستانا دیرین بژمی‌ره‌.

پشکا سییئ عیراق ل جاخیت کهفندا

نعتوهییت دیرینیت عیراقی:

۱- سومه‌ری :-

ئیک ژ نه‌ته‌وهییت دیرینن کۆل باشووری نه‌الا میزوپوتامیا د ئاکنجی بوون، ل سه‌ر هه‌ردوو که‌ناریت دیجله و فورات گوندو پاژتیر و په‌رستگه‌ه درست کرن. کاری کشتوکالی دکر، بازرگانی دگه‌ل نه‌ته‌وین هه‌فسودا دکر، چه‌ندین ده‌سکه‌فتیت شارستانییت گرنگ ب ده‌ست خوڤه ئینابوون ژ کانزا و چیکرنا ئاڤه‌یا و کاری درستکرنا خه‌زه‌فا وه‌کی زه‌قوره و درستکرنا موه‌را (ختم)، دتینا که‌فنترین نفیسینی ل ده‌وروبه‌ریت سالییت (۳۲۰۰ پ.ز) کۆب خه‌تی میخی (مسماری) هاتبوو نیاسین، ئە‌و نفیسینه بو ب جه ئینانا کاروباریت رۆژانه ب کار دئینا.

په‌یکه‌ری نهرام سین

۲- نه‌که‌دی :-

ب که‌فنترین ئە‌و نه‌ته‌وین سامی تینه هه‌ژمارتن کۆل نیمچا دوورگه‌ه‌عه‌ره‌بی کۆج کری بو باشووری میزوپوتامیا، پشتی هنگی ده‌وله‌ته‌کا ب هیز و ب سه‌روکاتیا (سه‌رجونی ئە‌که‌دی) دامه‌زاند، پشتی ریک ئیخستنا ده‌وله‌تی (بازتیری سومه‌ر)، ئاڤاکرل سه‌رده‌می پاشا (نهرام سین) ئە‌که‌دیا ل هه‌می لایه‌کیشه چه‌قیت خو به‌لاف کرن و ده‌قه‌ره‌کا گه‌له‌کا به‌ریه‌لاف ئیخسته بن ده‌سه‌لاتا خو.

تابلۆیه‌کا هه‌ری ئه‌سینا بزماری یا لسه‌ر نه‌خشاندی

وێنه‌ی زه‌قوره

تابلۆه‌که‌ها هه‌رێنێن ئه‌میسینا بزماری
یا لسه‌ر ته‌خشانده‌ی

زانیااری: -

زه‌قوره چیه؟ ئه‌که‌دیا زه‌قوره درسته‌ کر ب مه‌به‌ستا په‌رسته‌گا (خۆدا په‌رسته‌یی) فه‌شارت‌نا ته‌رمیته‌ پاشاییته‌ خو، نوکه‌ ژێ پاشماقویته‌ فه‌ی شینه‌ه‌واری ل باشووری عیراقی یی مای.

راهییان:

فان قالاتیان پرکه‌ :-

- ۱- ل سه‌رده‌می پاشاییته‌ ئه‌که‌دی هونه‌ری په‌یکه‌رتاشیی پیشکه‌فت.
- ۲- ئه‌میسینا میخی (بزماری) ژ لایه‌ی هاته‌ فه‌دیته‌ن.
- ۳- سومه‌ری ل به‌شێ باشووری ئاکنجی بوون.

پدیکرتکی سردهمی تاشوریهکان

۳- تاشووری : ئەقە ئیکن ژوان نەتەوانەوین کۆل باکووری نەھالا میزوپوتامیا و پارچەکا کوردستانی تاکنجی بووین، ناخی وازی قەدگرت بۆ پایتەختی وایی ئیکتی باژیری (تاشور) و ژ ناخی خوداوەندی وایی مەزن (تاشور) ب ناخ کره.

تاشوریا دەولەتەکا مەزن پیک ئینا، چەندین پاشاییت ب ناخ و بانگ تیدا دەرکەفتن و سنوری دەولەتا وان گەلەک بەرفرەھ بوو، ھندەک ژوان پاشایا چەندین پرۆژیت خزمەتگوزارییت ئاقدیری و ئاقەدانکرنی ئەنجامدا بوون کۆحەتانوکەژی پاشاویت وان بییت ماین، و ژوان برۆژی ئاقا سەنحاریب کۆژریباری بەستورە (ل نزیک گوندی قەلەمۆرتک) ئاقا وی ب ریکا کاریزا د گەھانده

ناف کەلا ھەولیری، ھەر وەسا پرۆژیت دی بییت دەقەرا شیخان (ب تایبەتی ل خەنس) و نەینەوا کۆھمی قەدگەرین بۆ سەردەمی شاه (سەنحاریب). و ھەر وەسا ژ پاشاییت ب ناخ و بانگیت دی بییت تاشوریا (تاشوربانیبال).

وتن خنس ل شیخان

راھینان:

- ۱- سەنحاریبی چ پرۆژەک بۆ ھەولیری کره؟
- ۲- ناخی نەتەوا (تاشور) ژ چ ھاتیە؟

شینہ واریت دیرینت عراقی

۱- نوور: ئەف باژیرە نوکە پاشماوئیت وی دکەفە نزیک باژیرئ ناسرین ل پارێزگەها زیقار، ئیک بوو ژ کەفتنرین و ب ناڤ و بانگترین پاژیریت سومەریا.

وتنەیا پەکرا ئورنەمر

ل قی باژیری کۆمەڵەکا ساماناو کەل و پەلێت ب بەا ل (گورستانا پاشایا) بیئ هاتینە دیتین، ژ زیرو بەرداغ و خەنجەریت زیر و هەندەک تار (قیسارە) ی تامدای ب زیری و تشتیت دی. شینەواریت قی باژیری پیکهاتیە ژ زەقورا ئوور. کۆ ژ لایئ (ئوور نەمو) دامەزێنەرئ بنەمالا ئوورئ سیئە یاھتیە دروست کرن.

۲- بابل: پاشماوئیت قی باژیری دکەفە نزیک باژیرئ (حله) ل سەررووباری فورات.

د دوو سەرەمادا ناڤ و دەنگین وی دەرکەفت بوو، بیئ ئیکئ ل سەرەمەئ شاھ (حەمورابی) بوو کۆ شاھەکی گەلەک بیئ ب ناڤ و دەنگ بوو، دەولەتا بابلیا ب یاساییت خۆ ناڤ و دەنگین خۆ بەلاڤ کرن، کۆ ل سەر میلەکی بەر هاتبوو نقیسین بۆ ریکخستنا ژیان و ماف و ئەرکیت هەڤ وەلاتیا و سزادانا گونەهباران و سەرپیچی کرنئ هاتیە دانان.

نەوژی ئەڤ میلەبی ل موزەخانا (لوقەر) ل پاریس بیئ پارستیە. سەرەمەئ دووئ ژئ سەرەمەئ پاشا (نەبو خەزەسەر) ی بوو کۆ باخچی هەلاویستی دروست کربوو.

۳- ئاشور: پاشماوئیت قی باژیری نوکە ب (کەلها شرگاتی) تیتە نیاسین و دکەڤیتە باشورئ باژیرئ موپسل ب دووریا ۱۱۰کم. باژیرئ ئاشور ئیکەم پایتەختئ ئاشوریا بوو، و ل هەمان وەختدا مەلبەندی مەزنی پەرستگەها ئاشوریا بوو ب ناڤئ (ئاشور). گرنگترین شینەواریت قی باژیری تاوەر (برج) سەرەکیا (زەقورە) کۆ ئاشوریا بۆ پەرستگەها ئاشوری تەرخان کربوو.

راهینان:

قان رستیت خارئ راستکەڤە:

۱- باژیرئ ئوور ل سەرەمەئ پاشایی ئەکەدی (نەرام سین) ناڤ و دەنگین خوە دەرئیکخستبوو.

۲- پاشماوئیت باژیرئ ئاشور نەبو ب کەلها کەرکوکئ تیتە نیاسین.

۳- حەمورابی باخچی هەلاویستی درست کربوو.

وتنەئ میلەت حامورابی

به شئی جاری
میژوویا ئیسلامی
ژیانناما پیغه مبهری (س.خ)

ئایینی ئیسلامی:

ئایینی ئیسلامی دو ماهیک ئایینی ئاسمانیه کۆ خودایین مهزن بۆ مرۆقی هه نارتی، هه می ئایینی ئاسمانی وهکی (ئیسلام و مه سیحیه ت و جوھی) کۆ فه رمانیت خودایین مه زنن بۆ هه ر ئیک ژ وان که سه کی راسپاردی هه تا په یاما قی ئایینی ب خه لکی رابگه هینیت، ئەف که سه ژدی د بیژنی (پیغه مبهری) کۆ خودی یی هه لیژارتی.

ئیسلام ئەو ئایینه که بۆ پیغه مبهری محمه د (س.خ) هاتی ل ریکا قورئانا پیروز، ئەو که سه ئی باوه ری ب قی ئایینی بینیت دبیژنی (موسلمان).

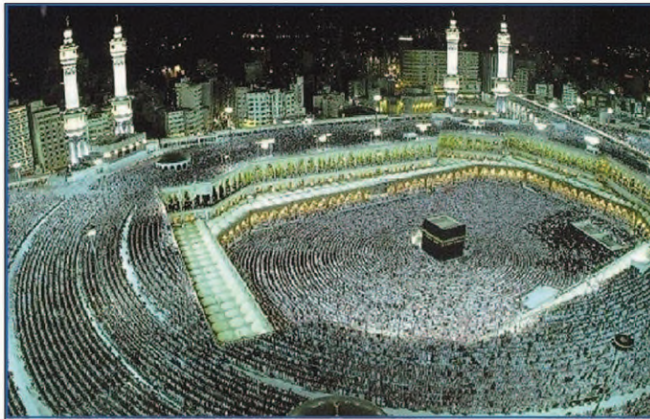
بارودخی عه ره با پیش هاتنا ئیسلامی:

ئایینی ئیسلامی ل نیمچه دوورگه ها عه ره بیدا په یدا بوو، و دبارودۆخه کیدا کۆژ زۆر لایه نا فه یی ئالوز بوو. عه ره بیت قی ده قه ری د چه ندین گرفت و ئالوزیت نه خۆش دا دژیان.

عه ره ب ژ چه ند هۆزو ب نه مالا پیک هاتبوون، هه ر تیره کی به رژه وه ندییت خۆ دقیان و دگه ل ئەویت دی ئیک نه بوون، گه له ک جار ل سه ر تشتی بی خیر شهرو ئالوزی په یدا بوو و خه لکه کی زۆر دهاته کوشتن. ژیا نا عه ره بیت دوورگه ها عه ره بی گه له کایا دژوار بوو، چونکی یا هسک و بی دهرامه ت بوو. و ژبلی هنده ک دابونه ریتیت کومه لایه تی بیت بی ریز و بت په رستن و عه بداتی (به ند).

مه ککه ه جهن ژ دایک بونا پیغه مبهری (س.خ):

گرنگیا بازیری مه ککه هئ:-

وتنن که عبه با پیرۆز

پیغه مبهری محمه د (س.خ) ل بازیری مه ککه هئ یی ژ دایک بووی، ل ب نه مالا (هاسمیا) سه ر ب هۆزا قوره شیا بوو. ئەف هۆزه ب ناڤ و بانگترین هۆزیت مه ککه هئ بوو. بابی وی ناڤی وی (عه بدولایین کوری عه بدولموته لیب)، دایکا وی ژی (ئامینا کچا وه هه ب) پیغه مبهری ژ دایک بیت بابی

وی مریوو، ل ۱۲ئ هه یفا (ربیع الاول)، بهرامبهر ۲۰ئ هه یفا نیسانا ساللا ۵۷۱ زایینی ژ دایک بوو، ئەف ساله ژی ب ساللا فیلی دهاته نیاسین ژلایئ عه رده با شه و ل ته مه نئ (۲۵) سالیئ ژنکه کا ناقدارا باژیرئ مه ککه هئ کۆ ناڤئ وئ (خه دیجا کچا خویلدی) بوو شیپیکر و ل شکه فتا (حه را) و له ته مه نئ (۴۰) سالیئ خودئ (وه حی) بو هنارت. مه ککه ه باژیره کئ گرنگ و ب ناڤ و بانگ بوو کاروانیت بازرگانیئ دناڤدا ده رباز دبوون، هه ر ژ که قندا پاژیره کئ پیروز بوو ب تایبه تی کۆ (که عبا) پیروزالییه، کۆ ژ لایئ ئیبراهیم پیغه مبه ر (د.خ) هاتیه دروست کرن.

زانباری:-

سالا فیلی: ئەو ساللا بوو یا پاشایی وه لاتئ حه به شه (ئه به ره ه) هه یرش کریه سه ر مه ککه هئ ب مه ره ما تیکدانا که عبئ و فیل دڤئ هه یرشیدا ب کارئینان.

بانگه وازی کرنا خه لکی بو ئایینی ئیسلامئ:-

پیغه مبه ر (س.خ) ل ده ست پیکی ب نه ینی ده ست ب بانگه وازیئ کر بو ئایینی ئیسلامئ، ب تنئ چه ند که سیئ نزیک باوه ری ب پیغه مبه ری (س.خ) ئینا، پشتی کۆڤی ئایینی نوی دۆست و هه قالیئ وی زۆر بووین پیغه مبه ری (س.خ) و هه قالیئ وی بانگه وازییا خه لکی بو قئ ئایینی ئاشکرا کر.

راهینان:

- ۱- پیغه مبه ری (س.خ) داخاز ژ خه لکی دکر کئ په رستن؟
 - ۲- پیغه مبه ری (س.خ) ل ده ست پیکی چه و ده ست ب بانگ وازی کر؟
 - ۳- کئ ژ فان که سا زویتر باوه ری ب پیغه مبه ری (س.خ) ئینا؟
- (خه دیجا خه یرانا وی، ئەبو به کریئ صدیقی هه قالی وی، عه لیئ کورئ ئەبو تالبئ پسامئ وی).

هه‌لویستی خه‌لکی مه‌ککه‌هی به‌رامبه‌ر پیغه‌مبه‌ری (س.خ):-

خه‌لکی مه‌ککه‌هی هه‌ر ژ ده‌سپیکتی دژایه‌تیا پیغه‌مبه‌ری دکر و رازی نه‌بوون ده‌ست ژ بت په‌رستنی بین و داب و نه‌رتیت خو‌ییت که‌فن به‌یلن، به‌لی پیغه‌مبه‌ری (س.خ) و هه‌قالیت وی د به‌رده‌وام بوون ل سه‌ر بانگه‌رازی کرنا خه‌لکی بو‌ئایینی خو‌ و ژه‌رتشیت بی باوه‌را نه‌دترسیان.

مشه‌خت بوون (کرچکرن) بو‌مه‌دینتی:

مه‌دینه

دگه‌ل ته‌قییدا و توندوتیژیا بی باوه‌را موسلمان گه‌له‌ک هاتنه ته‌شکه‌نجه‌دان و ری لی‌دهاته‌گرتن و نه‌دشیان ئایینی خو‌ به‌ جه بین و بانگه‌وازی بی بو‌بکه‌ن، ژ به‌ر هندئ پیته‌قی بوو پیغه‌مبه‌ر (س.خ) چاره‌سه‌ره‌کی ببینیت، ته‌قه‌بوو بریار دا‌ئه‌و و هه‌قالیت خو‌ مه‌ککه‌هی ب‌جی به‌یلن و مشه‌خت بین بو‌باژییره‌کی دی، کو‌ئه‌وژی باژییری

(یه‌ثرب) بوو، کو‌هنده‌ک ژ خه‌لکی وی باژییری ل ده‌می‌ه‌جی بی‌وونه موسلمان و داخاز ژ پیغه‌مبه‌ری (س.خ) کر بچیته باژییری وان. ده‌می‌گه‌هشتی ناقتی باژییری گوهری بو‌ (مه‌دینا مونه‌وه‌ره).

راه‌یینان:

قان رستین لخواړی بخوینه ویین خه‌له‌ت دروستکه :-

۱- خه‌لکی مه‌ککه‌هی هه‌می ب‌ئایینی ئیسلامی د رازی بوون.

۲- خه‌لکی مه‌ککه‌هی بت (صنم) په‌رست بوون.

۳- پیغه‌مبه‌ر (س.خ) و هه‌قالیت وی ژ هه‌ره‌شا د ترسیان.

۴- پیغه‌مبه‌ری (س.خ) بو‌باژییری مه‌دینتی مشه‌خت کر.

مرگه‌فتا پیغه‌مبه‌ر ل مه‌دینه

کاریت پیغمبهری (س.خ) ل مه دینئ :-

- ۱- مزگهفتهک دروست کر بو نقیژکرنی و ب ریقه برنا کاروباریت موسلمانا، ئەف مزگهفته ههتا نوکه یامای.
- ۲- باوه رناما مه دینئ (وسیقه) ده رنخییست بو ریک ئیخستنا په یوه ندیا دناقههرا خه لکی باژیترئ (مه دینئ) و دیاری کرنا ئه رک و مافیته ئاکنجییت وی کۆ ژ دوو تیرا پییک هاتبوون مشهخت و پشتقان (موهاجرین وئهنسار):-
(مشهخت) کۆ دگه ل پیغمبهری (س.خ) ژ مه که ههئ مشهخت ببوون موهاجرین. (پشتههنا) خه لکی باژیترئ مه دینئ بوون کۆ پشته قانیا پیغمبهری وهه قالیئ وی دکرن.
- ۳- مشهخت و پشته قان کرنه برا .
- ۴- په یمانه ک دگه ل جو هییت مه دینئ گریدا کۆ دژاتیا ئیک و دوو نه کهن، به لئ جوهی ل قئ په یمانئ لیقه بوون.

ئەمخا دولهتا ئیسلامی له سهردهمی پیغمبهری (ه.خ)

راهیان:

- ۱- مشهخت و پشته قان بوونه چییت ئیک و دوو؟
- ۲- کاریت گرنگیته پیغمبهری (س.خ) ل مه دینئ بژمیته.
- ۳- ریککهفتنا مه دینئ به حسی چ دکر؟

سەرکەفتنا ئىسلامى و مائىتافا پىغەمبەرى (س.خ):-

پشتى كۆ كاروبارىت مەدىنى ھاتىنە رىك ئىخستىن ژ لايى پىغەمبەرى (س.خ) روى ب روى خەلكى مەككەھى بوو كۆ ئەو د بەردەوام بوون ل سەر دژايەتيا موسلمانا، ژ بەرقى چەندى پىتقى بوو ل سەر پىغەمبەرى (س.خ) بو پەلاف كرنا ئايىنى خۆ شەرى د گەل قورەيشىت مەككەھى بكت، ئەقەبوو چەند شەرەك ل ناقبەرا ھەردوولاروبدان، و گرنگترىن شەر ، شەرى بەدر و شەرى ئوحد و خەندەق بوو .

پشتى ھنگى پىغەمبەر (س.خ) ل ساللا (۶) مشەختى رىككەفتنا (حودەيبىه) د گەل قورەيشيا موھر كر و شەر راوہستا، ژ ئەنجاما قى رىككەفتن موسلمان كەفتنە كارى و خەلكەكى زۆر ئىنانە سەر ئايىنى خۆ، ھندە پى نەچوو قورەيشيا رىككەفتن شكاند، بەلى ل دومامى پى موسلمان سەرکەفتن، ل ساللا (۸) مشتەختى باژىرى مەككەھى رزگاركر، تاكنجىت قى باژىرى بوونە موسلمان. ل پشتى قى رويدانى ھىدى ھىدى عەرەبىت دوورگەھا عەرەبى پەيوەندى ب پىغەمبەرى دكرو دبوونە موسلمان. ل (۱۲) ھىقا (ربىع الاول) ساللا (۱۱) ھى مشەختى بەرامبەر (۶۳۲) زايىنى پىغەمبەر (س.خ) نەخۆش بوو و چوو بەر دلوقانبا خۆدى.

راھىنان:

- ۱- گرنگترىن شەرەت موسلمانا د گەل قورەيشيا بژمىرە.
- ۲- ئەنجامى رىككەفتنا حودەيبىه بەحس بكتە.
- ۳- كى رىككەفتنا حودەيبىه شكاند؟
- ۴- كەنگى پىغەمبەر (س.خ) چوو بەر دلوقانبا خۆدى؟

سەردەمی راشدیا (۱۱ - ۴۱) ى مشەختى

سەردەمی راشدین ب ى سەردەمی تىتە گوتن كۆ ھەرچارياو ھەرىس پىغەمبەرى (س.خ) (ئەبو بەكرى صديق، عومەرى كورئ خەتابى، عوسمانى كورئ عەفانى و عەلىئ كورئ ئەبو تالبى) بۆ ب رىقەبنا كاروبارىت موسلمانا تىخستە مىلى خۆ و بوونە جىنشىنىت (خەلىفە) پىغەمبەرى (س.خ) :-

۱- خەلىفە ئەبو بەكرى صديق (ر.خ) (۱۱ - ۱۳) ى مشەختى:-

پشتى ۋەغەركرنا پىغەمبەرى (س.خ) ھەقالتى ۋى ل جھەكى كومبوونەفە كۆ ب ناقتى (سەقىفا بەنى ساعدى) بوو، بۆ ھەلبىزارتنا كەسەكى كۆل جھى پىغەمبەرى (س.خ) رىبەرىا موسلمانا بكەت. ئەبوو پشتى پرس و را گورىنەفە رازىبوون ل سەر ئەبو بەكرى صديق كۆ بىتە خەلىفى پىغەمبەرى (س.خ).

تەخشا دولەتا ئىسلامى ل سەردەمى خەلىفەت راشدىا

پشتى كۆ ئەبو بەكرى كرىبە خەلىفە و جىنشىنى پىغەمبەرى (س.خ) ل مزگەفتى پەيغەك پىشكشى موسلمانا كرو و تىدارىكا كاروبارىت خۆ دەست نىشان كر و راگەھاند كۆ ئەو ب دادپەروەرى دى كارى كەت و جوداھىيى د ناقبەرا موسلمانا ناكەت، شىا بەرامبەر وان ھۆزىت عەرەبا راوەستىت ئەوئىت كۆل ئىسلامى قەگەرىاين. خەلىفە ئەبو بەكر ل سالا ۱۳ ى مشەختى چوو بەر دلوفانىا خۆدى.

زانیاری:-

۱- خەلىفە:- ب جىنشىنى پىغەمبەرى (س.خ) تىتە گوتن، كۆ رۆژانە كاروبارىت ئابىنى و دنیایی یتت موسلمانا ب رىقە دبەت.

- ۲- راشدین:-** (پیگه هشتی و دانا) ب هه چار خه لیفیت ئیکی د گوت، چونکی ل ریبازا پیغه مبهری (س.خ) لا دهرنه که تن.
- ۳- شوورا:-** ته کبیرو مشوورته ل ناچه را موسلمانا بو ب ریشه برنا کاروباریت وان و چاره سه رکنا گیروگرفتا.

راهینان:

- ۱- نافه روکا سه رده می راشدیا روونکه فه.
- ۲- موسلمانا بو هه لبرارتنا خه لیفی پیغه مبهری (س.خ) ل کیری خربوونه فه؟ (مزگه فت، سه قیفی به نی ساعدی، باژیر).

چالاکي:

ئه قال خاری پشکه که ژ په یقا خه لیفه ئه بو به کری صدیق:
 (مرۆقی خۆدان شیان و دهسه لات یی بی شیان و دهست هه لاتنه هه تا کو مافی وی لی وهردگرمه فه، مرۆقی بی شیان و دهست هه لات یی ب شیانه هه تا کو مافی بو وهردگرم).

۲- خه لیفه عومهری کوری خه تابی (۱۳ - ۲۳)ی مشهختی:-

- خه لیفه عومهری کوری خه تابی ئیکه ژ بهرچا فترین که سایه تییت میژوویا ئیسلامی، پیغه مبهری (س.خ) نازناقی (فاروق)ی دابووی ئانکو (دادپه رهه) ئه ف کو جیاوازی دکر ژ ناف بهرا کاریت رهواو نارهوا. ل سه رده می فی خه لیفه ی چهن دین کار هاتنه ئه نجامدان، ژ وان:
- ۱- په لاف کرنا ئایینی ئیسلامی ل وولاتی شامی و میسر و کوردستانی ل ناچه را سالییت (۱۶ - ۲۲) یی مشهختی تاییه تی پشتی ههردوو شهریت (جهلاولا و نههاوهند)، لهشکری ئیسلامی لهشکری ساسانیا شکاندو گه هشتنه ئهردی کوردان.
 - ۲- باژیرییت (به سرا و کوفه) ل عیراقتی و (فستاس) ل میسری درست کرن.
 - ۳- دیواخان درست کر کو ناف و مووچیت شه رکه را تیدا تو مار کریوو.
 - ۴- سالناما تاییهت ب موسلمانا دانا کو ئه و ژی سالناما مشهختی بوو.
- ل سالا (۲۳) یی مشهختی هاته شه هیدکر.

۳- خەلیفە عوسمانى كورئى عەفانى (۲۳ - ۳۵) نى مشەختى:-

ئىك بوو ژ ھەفالىت نىكىت پىغەمبەرى (س.خ)، مرۇقەكى دەولەمەند بوو و پارەكى زۆر د رىكا ئىسلامىدا مزاخت بوو. ل سەردەمى وى لەشكرى مژويلى بەلافكرنا ئايىنى ئىسلامى بوو ھەتا گەھشتىھ دورترىن ھە.

كارىت خەلیفە عوسمانى كورئى عەفانى:-

- ۱- ل سەردەمى وى بو جارا ئىكى موسلمانا گەشتىھك (كەلەكى) دامەزراند ھەتا بكارن د ناف دەربا پىداروى بروى دژمنا بىنەفە و دەست ب سەردوورگەھ و دەقەرئ دەربا پادا بگرن.
- ۲- تەمام كرنا كارىت خەلیفە ئەبوبەكرى صدیق بو كومكرنا قورئانا پىرۆز، ئەفە بوو دانەكا دروست ھاتە نقىسىن و ل سەروئى ژى چەند ژمارەك ھاتە نقىسىن و ھنارتە دەقەرئت جودا جودا پىت دەولەتا ئىسلامى.

راھىيان:

ئەپەيشىن خەت ل بن پىت خەلەتن، راست كەفە:-

- ۱- خەلیفە عوسمان كەسەكى ھەژار بوو.
- ۲- ئىك ژ كارىت گرنگىت خەلیفە عوسمانى نقىسىنا فەرموودىت پىغەمبەرى بوو.

۴- خەلیفە عدلىن كورئى ئەبو تالبى (۳۵ - ۴۱) نى مشەختى:-

ئىمامى عدلى پىمامى پىغەمبەرى (س.خ) بوو ل ژىي دەھ (۱۰) سالىي باورى ب ئىسلامى ئىنا بوو، ھەر ل مالا پىغەمبەرى يى مەزن بوو، ژ بەرقى سەپەرشتى و چاقدىرەكا باشا لىن ھاتىھ كرن.

خەلیفە عدلىن كورئى ئەبو تالبى فاتىمايا كچا پىغەمبەرى (س.خ) ماركر ھەردوو نەقىيىت پىغەمبەرى (ھەسەن و ھسەن) لى پەيدا بوون.

ئىمامى عدلى ب زمان رەھوانى و زانايى و شەھەزايى و دادپەرەھى پارىزگارى ل مال و سامانى موسلمانا ھاتبوو نىاسىن. بەلئ ل سەردەمى وى ئالوزىيىت نافخويى زۆر بوون ھەر كەسەكى دقىا دەست ھەلات د دەستى وى دابا، ھەتا كو كار گەشتىھ وى شەر دروست بوو دناقبەرا موسلمانان زىانەكا زۆر ب ھەمى خەلكى كەت. و ئەو بخوھ ژى ل ئەنجاما قى شەرى ل سالا (۴۱) نى مشەختى ھاتە شەھىد كرن. ب قى ھندى سەردەمى راشدىنا ب دوپماھىك ھات و سەردەمەكى دى ل مېژووبا ئىسلامى دەسپىتكر كو ب سەردەمى ئەمەويا ھاتە نىاسىن.

راھىيان:

- ۱- ئىمامى عدلى كچاكى ماركر بوو؟
- ۲- خەلیفە عدلىن كورئى ئەبو تالبى ب چ ھاتبوو نىاسىن؟
- ۳- كەنگى سەردەمى راشدىنا ب دوپماھىك ھات؟

سەردەمی ئەمەویان

پشتی خەلیفە (عەلی کورئ ئەبو تالبی) بنەمالا ئەمەویا کۆئەو ژى پارچەک بوون ژ قورەیشیا دەست ھەلات کەفتە دەستی.

معاویە کورئ ئەبو سفیانی:-

۱- معاویە کورئ ئەبو سفیانی ئیکەمین خەلیفە ئەمەویا بوو، باژتیرئ (دیمەشق) ئ کرە پایتەختی خو، پشتی وی دەست ب ریکخستنا کاروباریت دەولەتی کر و چەند دیوانیت نوی دامەزراندن، و یین ژھەمیان ب ناڤ و دەنگتر (دیوانا پوستەى و دیوانا موھرا) بوون.

پارئ تومەویان

دیوانا پۆستەى : ب کارئ گەھاندنا ناما رادبوو.

دیوانا موھرا : ب کارئ موھرکنا ناما

ونقیسارین فەرمى ییت دەولەتی رادبوو.

ل سەردەمی ئەمەویا کاریت گرنگ ھاتنە ئەنجامدان.

۲- خەلیفە عەبدلمەلیکی کورئ

مەروانی بو جارا ئیکئ پارئ ئیسلامی ل

سکەیدا و ل سەر لایەکی وی نقیسیبوو:

(بسم الله الرحمن الرحيم :الله احد:الله الصمد)

وژلایئ کارئ بیناسازیئ شە ئەمەویا پینگاقیئت باش ئەنجامدابوون.

۳- خەلیفە وەلیدی کورئ عەبدلمەلیکی چەندین مزگەفت و کوچک

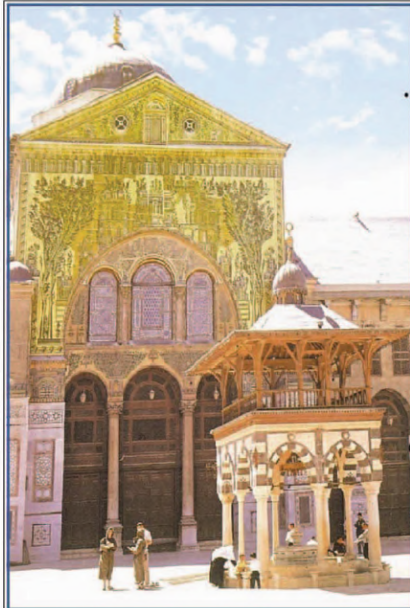
وخەستەخانە درست کرن، یاژھەمیا گرنگتر مزگەفتا مەزنا

(ئەمەویە) ل دیمەشقی.

زانباری:-

ئەمەوی : ناڤی باپیری وان یئ مەزن (ئومەییە بوو) ژبەر ئەڤی

ناڤی دەولەتا خو ژى پئ ناڤگر.

مزگەفتا مەزنا تومەوی ل دیمەشق

۴- خەلیفە عومەرى كورپى عەبدولعەزىزى:-

ئىك ز خەلىفەت ئەمەوىيان يىت بەرچاڧ بوو، ب دادپەرورەرىي و ئىكسانىي د ناڧبەرا خەلكىدا ھاتبوو نىاسىن، ژ بەر قى چەندى بوسلمانا دگوتى خەلىفى راشدىا يى پىنجى، چونكى ل سەر رىكا خەلىفەت راشدىا دچوو. بزاق دكر ل دەمى حوكمرانىا خۇدا بنچىنىت ئايىنى ئىسلامى جى ب جى بكت. دەولەتا ئىسلامى ل سەردەمى ئەمەوىيا گەلەك بەرفرەھ ببوو. ئەمەوىيا ھەتا ساللا (۱۳۲)ئى مشەختى حوكمرانى كر، دىماھىك خەلىفى وان (مەروانى كورپى محەمەد)ى بوو كۇد وئى سالىدا ب دەستى عەباسىا ل ناڧ چوو، ب نەمانا وى دەولەتا ئەمەوى ب دوماھىك ھات و عەباسىا دەست ھەلات ئىخستە دەستى خۇ.

راھىنان:

- ۱- ناڧى ئىكەم خەلىفى ئەمەوىيا چ بوو؟
- ۲- پايتەختى دەولەتا ئەمەوىيا كىژ باژىر بوو؟
- ۳- گرنگىرىن كارىت معاوىەى چ بوون؟
- ۴- قان قالاتىان پرکەڧە:
 - أ- خەلىفە بو جارا ئىكى پارى ئىسلامى لىدا.
 - (معاوىە كورپى ئەبو سفىانى، عەبدولمەلىك كورپى مەروانى، وەلىد كورپى عەبدولمەلىكى).
 - ب- باژىرى پايتەختى دەولەتا ئەمەوى بوو.
 - (دىمەشق - بەغدا - كوفە)
 - ج- دەولەتا ئەمەوى ل سەر دەستى ل ناڧ چوو.
 - (راشدىا - عەباسىا)
- ۵- دوماھىك خەلىفى ئەمەوىيا كى بوو؟
- ۶- خەلىفە (عومەرى كورپى عەبدولعەزىزى) ب چ ھاتبوو نىاسىن؟
- ۷- بوچى د گوتنە عومەرى كورپى عەبدولعەزىزى خەلىفى راشدىا يى پىنجى؟

و دهقهره کازۆر ل ولاتنی فهلهستینی ژ بن دهستیت خاچ پارێزا رزگار کر.

دوماهیا دهولهتا عهباسی:

دهولهتا عهباسی رۆژ ب رۆژ بهرف ب هیزیی دچوو ژ بهر چهند هۆیهکا، یا ژ همیا گرنگتر بایهخ نهانا هندهک خهلیفیت عهباسیا ب ریشهبرنا کاروباریت دهولهتی و ژیا نا خه لکی، هتا کۆ سالآ (٦٥٦) ئی مشهختی بهرامبهر (١٢٥٨) ئی زایینی ل سهر دهستی مهغولا (کۆ گهلهکی خه لکی ئاسیا بوون) دیماهییک ب دهست ههلاتا عهباسیا ئینا.

وتنهئ سهرکردهبا موسلمانا کورد
سهلاحه دین ئه یوبی

زانیا ری: -

خاچ پارێزا: نهو کهس بوون کۆ ل ئهوروپا هپرش کریه سهر موسلمانا، چونکی وینی خاچی ل سهر جلکیت وان هاتبوو نهخشاندن.

زانیا ری: -

سهرکردی موسلمانن کورد (سهلاحه دینن ئه یوبی) ژ تیرا رهوادی (رهقهند) سهر ب عهشیرهتا (ههزه بانی) کورد بوو. سالآ ١١٧٢ زایینی دهلهوتا ئه یوبی ل مسری دامهزراند، پشتی وی باکورئ سووان و باکورئ رۆژههلاتا لیبیا و دهفریت یه مهن و حیجاز و شام و بهشهکی زۆری کوردستانی ئیخسته سهر دهولهتا خو. ل شهرئ ب ناف ودهنگ هتینن (حطین) شیا ب هاریکاریا هۆز و تیرهو سهرکردیت کورد و موسلمان سهرکهفتنی ب سهر (خاچ پهریا) بینیت و باژیرکیت فهلهستنی ئیک ل دیف ئیکی رزگار بکهت و بی ژ همیا گرنگتر (قودس) بوو. پشتی مرنا سهلاحه دینن ئهف دهولهته ژ لایی برا و برازاییت ویشه ب ریشه چوو، هتا سالآ (١٢٥٠) ئی زایینی ئهف دهولهته ب دهستی (مهمالیکا) ل ناف چوو.

راهینان:

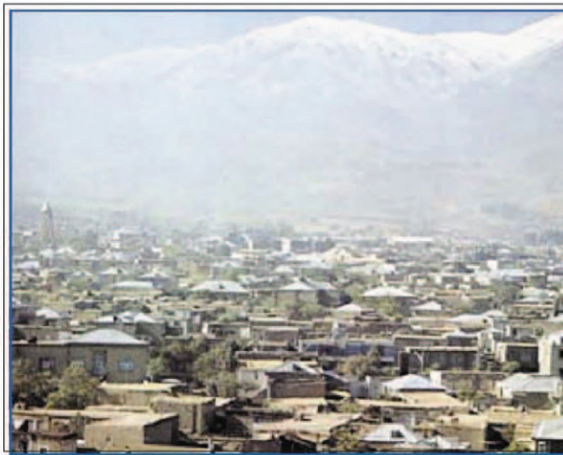
- ١- نافن هندهک ژ وان نهتهوین موسلمان بژمییره کۆ ل سهردهمی عهباسیا دهو رهه بوو.
- ٢- سهلاحه دینن ئه یوبی کی بوو؟ چ خزمهتهک ب دهولهتا ئیسلامی گه هاند؟
- ٣- ل سهردهمی عهباسیا گرنگیهکا زۆر ب نافه دان کرنن ددا. قی رستی لیک دهقه.
- ٤- دهولهتا عهباسی ب دهستی کی ل ناف چوو؟

پشکا پینجی میرنشینیت کوردا

گه لئی کورد وهک گه لیت دی ل جیهانی رۆله کئی مه زن هه بوو ل سه رده می عه باسیا ، به لکی هنده ک ژ کوردا پینگاف ده اقیتن دا بینه خۆدان حکومهت . د ئه نجامدا چه ندین میرنشین و حکومهت و ده ولت ل سه رده می کورده می کورده می هاتنه دامه زراندن کۆ هه ر ئیکئی حوکمرانیا ده شه ره کادیاری کری ل کورده می د کر .

وییت گرنگ نه شه نه :

۱- میرنشینا چه سنه وهی :

ویته ئی بازگرن هه مده دن

میرنشینا چه سنه وهی ئیک ژ وان میرنشینیت کوردی بوو کۆ ل سه رده می عه باسیا هاتبوو دامه زراندن ، حوکمرانیا ده شه را شاره زوورا نه ویا سه ر ب پارێزگه ها سلیمانیی دکر دگه ل چه ند باژیره کیت کورده می رۆژه لات (ئیران) ب تایبه تی باژیریت (دینه وه ر ، کرماشان ، هه مه دان و نه ها وه ند) . ئه ف میرنشینه ل سه رده می (میرحوسین) ی هاته دامه زراندن کۆ سه رۆکئی هۆزه کئی بوو ب ناغی (به رزیکانی) و ل پشتی وی میر (چه سنه وهی) کۆ کورئی

میرحوسینی بوو حوکمرانی کر و پشتی وی ژئی (میر به در) ده ست هه لات وه رگرت ، قی میری پارئی تایبهت ب خۆ لیتدا و چه ندین کاریت دی ئه نجامدا بوون وه کی (درست کرنا ریکا و پرا و مزگه فتا و گرنگی دان ب بازگرنیی) ، میر به در ل سالآ ۱۰۱۴ ئی زایینی چوو به ر دلوقانیا خۆدئی و کورئی وی (هیلال) وه رگرت خۆ هه تا دو ماهیک ب قی میرنشینی هاتی ل سالآ ۱۰۱۵ ئی زایینی .

وتنه ئی پارئی میر به در

۲- ده ولتا دۆسته کی - مه روانی :

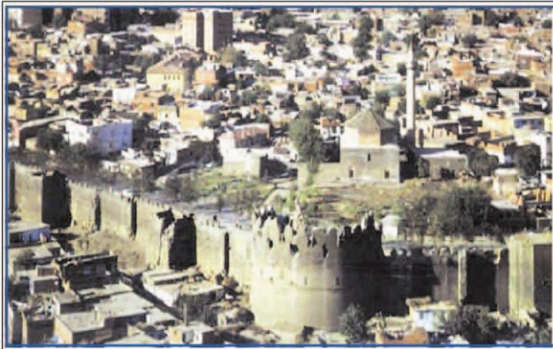
ده ولتا دۆسته کی - مه روانی ئیک ژ وان ده وله تیت کوردی بیت ب ناف و ده نگ بوو ل سه رده می عه باسیا هاتیه دامه زراندن ل سه ر ده ستی (میر بادی کورئی دۆسته کی) .

وڙتھ پھڪي ل ھاردهم ميں بهدري ھاتيه درست کرن

ٺھف ميرنشينه بؤ ماوي زبده تر ژ سھد سالآ
 ھوڪمرانيا پارچه كا زؤرا كوردستاني كريبو.
 ٺھف دهوله ته دهسٽپيڪي ل دهقھرا ٺامهد
 (دياربه كر) ل كوردستانا باكور دھركهفت،
 پاش سنوري وي بهرفره ھو، گھلهك
 دهقھريت دي ل باكوري كوردستاني قھگرت،
 سنوري وي گھهشته ھريما جزيري سھرب
 (سوريا نوڪه) و باژيري ميسل ل باشوري

كوردستاني. گھلهك باژيريٽ گرنگ ل بن دهستي بوون وهكي (ٺامهد، پارقينت، ماردين،
 ٺورفه، سهعهده، بهدليس و جزيرا بؤتا و چهندين باژيريٽ دي). پشتي (مير باد كوري
 دؤستهكي) مير (ٺهبو عھلي كوري مھروان) دي دهست ھلالت و ھرگرت و پشتي وي ژي برايي وي

شوتھولريت كھفن يا دهولھتا دؤستهكي - مھرواني

كو ٺاقي وي (سھعيد) بوو دهست ھلالتا
 دهوله تي ب ريٽھبر، و پشتي وي ژي چھندين
 ميريٽ دي كاروباريٽ دهوله تي ب ريٽھبرن.

ل ميريٽ ب ٺاف و بانگيت دهوله تا
 دؤستهكي (مير ٺھمهد كوري مھروان) دي
 بوو، خھليفي عھباسيا ٺاناقئي (نصر
 الدوله) پي بهخشييوو، مير ٺھمهد ل سالآ
 (١٠٦١ زاييني) چوو بهر دلوقانيا خؤدي،

دهوله تا وان ژي ب دهستي سھلجوقيت تورك ل سالآ (١٠٩٦ زاييني) ل ٺاف چوو.

كاريت دهوله تا دؤستهكي (مھرواني) :-

ل سھردهمي دهوله تا دؤستهكي - مھرواني
 بايه خھكي زؤريي ھاتيه دان ب كاري
 ٺاقھ دانكرنئي و درست كرنا ريكاو پرا و
 مزگھفتا و پھرژانا بؤ پاراستنا باژيرا ل
 ھيرشيت دھرهكي. ژ بلي ليٺانا سكي (پاره)
 تايهت ب دهوله تا دؤستهكي، ميريٽ وان ژي
 ٺاقيٽ خؤل سھردنقيسي، خھلكي وي ژي ب
 كاري كشتوكالبي و خؤدان كرنا مھرو مالاتي

دريشما دهوله تا دؤستهكي - مھرواني

د مژويل بوون. دهوله تا دؤستهكي دريشمي تايهتي خؤ ھه بوو، كو ويٺي شيري بوو.

راهبينان:

- ۱- کي ميرنشينا حسنهوهي دامهزاند؟
- ۲- سنوري دهست ههلاتا ميرنشينا حسنهوهي ههتا کييري شه دگريت؟
- ۳- گرنگرين کارييت مير بهدري چبوون؟
- ۴- قان ووشيت خهت دبندهاتي بيت خهلهتن، راستکهفه:
- ا- دهولهتا دؤستهکي - مهرواني دهست پيکي ل دهوکي هاتبوو دامهزاندن.
- ب- دامهزرينهري دهولهتا دؤستهکي - مهرواني نهبو عهلي بوو.
- ج- دهولهتا دؤستهکي ل سهردهمي نهمهويا هاتبوو دامهزاندن.
- ۵- وهلاما راست ههلبيرته:
- ا- پشتي ميربادي مير (نهبو عهلي، سهعيد، نهحمهه) دهست ههلات ودرگرت؟
- ب- (نصرالدوله) نازناقني مير (باد، نهحمهه، سهعيد) ي بوو.
- ج- مير نهحمهه کهسهکي (ناشتيخاز - شهرخاز) بوو.

لاپهکن پهرينين نامهد کت مهرواني د بهشداربوون ل درست کرين

هاور نيشتمان بوون

نشتیمان: عەردەکی (جەهەکی) سنوردارە، ئەم و دەیک و باب و کەس و کاریت خۆیی ژ دایک بوون و ل سەر دژین. هەر ئیک ژ مە دخیزانەکیدا د ژیت، ب چەند - مالهەکا گەرەکهک یان ژێ گوندەک درست دبیت. ل چەند گەرەکا باژیرەک یان باژیرەکهک درست دبیت، گوندو باژیر پارچە عەردیت سنوردار و دیاری کریی خۆیی هەمی کۆهەف وەلاتییت وئ دەقەرئ ل سەر دژین. ئەف جەهە دبیزنی نیشتمان و ب ناقح گەلی خۆ تیتە نیاسین و ناف و بانگیت وی دچن، وەکی (کوردستان).

لەوما ئەو جەه کۆئەم و دەیک و باب و کەس و کاریت مە ژ دایک بوونە و ل سەر دژین و هاتینە پەرورده کرن دبیزنی (نشتیمان).

گەلی کورد ژێ وەکی گەلانییت دی ییت جیهانئ نشتیمانی خۆیی هەمی یئ ل سەر ژیاوی و دبیزیت، د دەمەکیدا مفا ژ عەردو سامانی وئ وەرگرتبیت و خۆشی و نەخۆشییت ژیاوی ییت تام کریی، و ل هەمان دەماندا قوریانییت بو داین و خزمەتەکا زۆرا پيشکیشکری، میژوویی د لاپەریت خۆدا چەندین داستان و قەهرمانی ییت بو تۆمارکری، کۆ چەوا گەنجیت وی خین و روندوک و خۆها خۆ تیکهەل کربوو بو پاراستنا قح خاکا خۆشتقی. نشتیمانی بەها و جوانی و قیانا وی یا بی وینە یە ژ بەر کۆ هەمی دەمال سەر دەقانه و ل بەر دلانە، کیم کەس ژێ ییت هەمین وولاتی وی دناف دلئ ویدانە بیت، هەر ئەف هەست و قیانه یە دبیزنی (هەف نشتیمانی بوون).

هەف نشتیمانی بوون:-

ئەوه کۆ مەرۆف هەست ب بەرپرسیاریه تیا وان ئەرک و مافان کۆ هەف وەلاتیه کی هەبن بەرامبەر ب گەل و نشتیمانی خۆ. ئیک ژ وان ئەرکان ئەوه دەمی بەرپرسی د کەقیتە ملی بو پاراستنا هەمی وان خزمەت گوزاریا کۆ هەمی کەس مفاي ژئ دبیت، چ ئەویت میری درست کرین یان ژێ ئەویت سەرمايه دارا بنیات ناین وەکی:

۱- ئاقا پاقرآ قەخارنی.

۲- ریکیت هاتن و چوونی.

۳- ئاقرۆ.

پارکا تازلی ل سلیمانی

- ۴- کاره ب
- ۵- نافه ندیت خوبندن و لهش ساخی.
- ۶- باخچیت گشتی.
- ۷- دام و دهزگه هیت میری (حکومی) بو رایهراندنا کاروباریت ههف وهلاتیا. وهکی دادگهه، بنکی پولیسی، شارهوانی... هتد).

راهیان:

- ۱- فان فالاتیان پرکه فه:
- أ- نشتیمان عهده کی ئەم و کەس و کاریت خو بی ژ بووین.
- ب- کوردستان ب نافتی گه لی خو یه کو ه.
- ج- ههف نشتیمانی بوون بریتیه ژ ب لیپرسینه قی به رامبه ر گه ل و نشتیمانی خو.
- ۲- نافتی وان خزمهت گوزاریت گرنگ بژمیره ئەویت روژانه مفای ژئی وهردگرن.

۱- نافا پاقرئا ههخارنی:-

چهوا گیاندار نهشین بی ههواو خارن بژین، بی ئاف ژئی نهشین بژین، کهواته (ئاف) بنچینه که ژ بنچینیت گرنگیت بهردهوام بینا ژیان، ئەمیت مروف ژئی وهک گیانه وه رهک ل سه ر قی خاکێ نهشین بی ئاف بژین.

مفاییت ئاف: ئاف ب تنی بو ههخارنی ب کار ناهیت، بهلکو بو پاک و پاقرئی، شیف لینانی، کشتوکال و پیشه سازی، کارگهه و بو ئافدانا باخچیت گشتی هتد.

سهروکانییت ئافا ههخارنی:

ئهف ئافا نهول باژتیرو باژتیرکا و گوندا ب کارتینین، ل چهند سهروکانیا ب دهست مه دکهفیت. ئافا باژتیرا ب ریکا بیرو پروژیت راکیشانا ئافی تیتته دابین کرن، هه رچی ئافا گوندایه ل ریکا بیرو کانی و سه رچاقیت چه م و ربارا دگه هته وان.

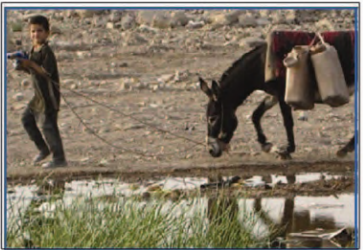
ئهف سامانی نشتیمانی گرنگ ئیکه ژ پیداو یستییت هه ریت گرنگ بو ژیان مه و سه رمایه کی ئیکجار زور بی بو هاتیه ته رخان کرن، ژ بهر کو ههف نشتیمانی مفای ژئی وهردگرن.

بۆ نمونى ل باژىرى (ههولتير) ژ بلى وان بىرىت ئىرتوازى كۆد ناف جهرگى باژىرىدا يىت هاتينه لىدان و پشت ب ئاڧا بن عهردى د بهستن، پروژى ئاڧا (ئىفراز)ى كۆژ زىيى مەزن ب بۆرپا و ب درىژيا چەندىن كىلو مېترا ئاڧا پاڧو دگههينه ناف باژىرى، چارهسەريا گرفتا كىم ئاڧىيى يا هاتيه كرن. بۆ باژىرى سلېمانىيى ژى پروژەكى مەزن يى جى بهجى كرى و ئاڧا

پاڧو ل دەرياچا دوكان ب رىكا بۆرپا دى گەهيتە هەڧ وەلا تىيىت ڧى باژىرى، ب شىوەكى دى چارهسەريا كىشا كىم ئاڧىيى ل سلېمانىيى دكەت. بۆ باژىرى دھوكى ژى ب هەمان شىوە حكومەتى پروژى گەھاندنا ئاڧا (چەم بەرەكات و خراب دىمى كۆل سكرى ميسل) ب رىكا بۆرپا بۆ هەڧ وەلا تىيىت باژىرى جى بهجى كرى، كۆشپايە گرفتا كىم ئاڧىيى ل ڧى باژىرى چارهسەر بكەت. بۆ گوندا ژى كىم تەرخەمى نەهاتيه كرن، بەھرا پترى ژ گوندا ل سەردەمى رژیما بەس هاتبونە فەراموش كرن، پشتى راپەرىنى سەر ژنى هاتنە ئاڧەدان كرنەڧە و پروژىت ئاڧا پاڧو بۆ درست كرن، چ ب رىكا لىدانا بىرىت ئىرتوازى يان ژى ب رىكا پروژىت بچىك و تانكەرىت گەرۆك كۆرۆژانە ئاڧ دگەهشتە وان، چونكى ژمارەكا زۆرا سەرچاڧىت ئاڧى ب كانى و چەما و ئەنجاما هەشكە سالىيى ل ڧان سالىت دىماھىكىدا كىم ئاڧ بوون و هەشك بوون.

ئەگەر ئېن پىسبون سەرۆكانىت ئاڧا گوندا

۱- ب كارئىنانا وىرانكەرىت كىمىاوى (مبىدات كىمىاوى) بۆل ناڧىرنا گىانە وەرپت تايبەت ب بەرۆبومى كشتوكالى.

۲- ھافىتتا پاشماوا و لەشىت گىانە وەرپت مرىي.

۳- رژیانا ئاڧا پىسا مالا بۆ سەر سەرۆكانىت ئاڧا گوندا.

۴- ب كارئىنانا ئامان و دەبەو كەرسىت پىس ل دەمى

ڧەگواستنا ئاڧى.

دىارە ئەڧە ھۆكارىت پىسبون سەرۆكانىت ئاڧا ڧەخارنا گوندا، بۆ پاراستنى ژ پىسبىنى پىتڧىه ڧان رىكا بگرىنە
پەر:-

- ۱- چاقدیری کرنا سہروکانیا ژ پاشماییت تاژہ لآ.
- ۲- دویرئیخستنا ئاڤا پیسا مالآ ل سہرچاڤیت ئاڤا گوندا.
- ۳- ئاڤا ڤهخارنئی د تانکیت پاڤڑ و دایخستی بیتہ
هه لگرتن.

۴- که لاندنا ئاڤا ڤهخارنئی یان ژئی ب کارئینانا دهرمانئی
پاڤڑکرنئی (معقم) ژ میکروبا.

۵- ئه و که رستیت کؤ بو ئاڤا ڤهخارنئی بکارتین پیتقیه ل جهیت باڤڑ بینه دانان، چونکی
ئاڤا پیس سہرچاڤیت به لآقبینا گه له ک نه خوشیایه.

راهینان:

به رسڤا فان پسیارا بدهڤه:-

- ۱- ئه و هوکار چنه کؤ دبنه نه گه را پیسبونانا ئاڤا گوندا؟
- ۲- چه و ئاڤا گوندا دی ژ مه ترسیا پیسبونئی پاڤڑئی؟

زیده سهر فکرننا سامانئی ئاڤئی:-

ژ بهر کؤ ڤی سامانئی گرنگ ل دهست نه دهین و مفایئی باشت
ژئی وهرگرین، پیتقیه ریڤکی نه دهین ئاڤ بی شول بجیت، دڤیت
ئهم خوؤ نه ندامیت خیزانا خو رابینین و ئاگه هدار بکهین کؤ ئه
سامانه ملکی هه میانه و پاراستناوئ ئه رکه ل سهر ملیت
مه هه میانه، ههروه کی ژ دهست پیڤکی ئامازه پی
هاتیه دان، ئاڤ ژیده رین ژیانئی و خوڤش حالئی یه بو هه می
زینده وهره کی دهر تیخیت. ئه ڤجا دڤیت چهند پینگاڤا بهیننه کرن
بو پاراستنا ڤی سامانئی:

- ۱- ناییت ئاڤئی ژ پیتقیه خو زیده تر ب کاریینین.
- ۲- خوبشک و براییت خو بیت بجیک شیرت بکن کؤ یاریا ب ئاڤا
مالآ نه کهن و بی شول بهر نه دهن.
- ۳- پشئی بکارئینانا ئاڤئی، خو ڤشت راستبکه کو هه می ژیده ر باش
هاتینه گرتن.

- ٤- سونده و ماتوورا ئاڤى ب كار نه ئينه بوشويشتنا شه قاما و ترومبيللا.
- ٥- كه سكاتى و فيقى د ناف ئامانه كى مه زندا بشو، نه ئيخه بن هه نفا ئاڤى.
- ٦- ل هه ر جهه كى چاڤيت مه ب بوريه كا شكه ستي كه فت پيئتيه ئي كسه ر ئاگه هداريا لايه نى په يوه ندار بكه ين بو چاره سه ركرنا وى، هه تاكو:
- ١- ئاڤ بگه هته هه مى لايه كى ب ئي كسانى.
- ب- د بيت ئاڤا پيس دگه ل ئاڤا فه خارنى تي كهل بيت، نه فه ژى دى بيته نه گه را به لاقبوونا نه خو شبيت جو دا جو دا.
- ٧- ناييت ئاڤى ب بى پرسا فه رمانگه ها ئاڤى راكيشين، چونكى دى كاريت نه درست لى په يدابن، وه كى ل پيئتر هاتيه به حس كرن.

زانيارى:-

ئاڤ سامانه كى نشتيمانيه گه له ك گرنگه، نه فرۆ يا بوويه سه رچاڤا ئاسته ننگ و نه خو شيا د ناقبه را وولاتادا. وه كى ئاسته ننگا ناقبه را (عيراق - ئيران) (عيراق - توركييا) (عيراق - سوريا).

راهينان:

١: نيشانا (✓) بو پيئ راست و نيشانا (x) بو پيئ خه له ت دانى:

١- هه مى هه فتيا ئوتومبيللا خو ب ئاڤا بوريا مالا دشوم.

ب- نه گه ر من ديت بوريا ئاڤا كو لانا مه ياشكه ستي، ئي كسه ر دى ئاگه هداريا فه رمانگه ها ئاڤى كه م.

ج- هاڤينا د ئاڤا كانيا گوندى مه دى مه له فانيا كه م.

د- پاشماويئ نازه لا و زيل پيساتيبى دى هاڤيمه دناڤ سه روكانيا ئاڤا گوندى مه دا .

ه- بو پاڤر كرنا، كه سكاتى و فيقى، نا ئيخه بن ئاڤا بوريا مالا.

٢: دى چه وا سامانى ئاڤا پاڤر پاريزن؟

۲- جاده (ریکا هاتن و چوونی):

ئیک ژ دیاردیت جوان و پر مفاییت شارستانیه تی (ریکیت هاتن و چوونی نه)، ئاستی پیشکهفتنا هر وهلاته کی پابهنده ب ریکیت هاتن و چوونی شه، چونکی شهف خزمه تگوزاریه ئهرک و ماندیسون کیم دکهت، ریکا دویر و نهخوش نریک دکهت. دهمی بهری خۆ د دهینه باژیریت وهلاتی خۆ، ئەم دینین جادیت فرهه و مهزن ب ناف باژیریت مهدا تیتپهین و ناقبه را جادا باخچیت کهسک و جوان و دل شه کهر، ئەم ههست ب تهناهیی و خوشیی دکهین. جاده مه ژ تهقنی و ئافا پیس و ئاستهنگا دیاریزیت و ب ئاسانی ئەم دگههینه جهی مه دقیت.

ئه و دقهریت بی جاده یان وهکو پیتهقی نینه (چالا و گومیت ئاخی بی ل سهر یان ژی د گهفن و تهنگن) هاتن و چوونا وان یا ئاسایی نایت. جادا مفایی وان بی زوره ژیلی شه گوهاستنا ب لهز و د ویر کهفتن ژ زیانیت گیانی و مادی کۆل جادیت خراب تینه ریکامه، بهایی کهل و پهلا ژی تیتته خارو بارگرانیی ل سهر ملیت ههف وهلاتیا کیم دکهت. ئەفجا پیتهقیه ئەم وان بیاریزین.

ئهر رینما چنه بو پاریزگاری کرنی ل جادا:

۱- نابیت ب بی پرسا شاره وانیی و بوهر مه بهسته کی جادا بکولین، چ بو راکیشا نا ئافا شه خارنی بیت یا ژی بو ئافا پیسا مالا، هه تا کۆ دهمی تهمام دبیت ب زویترین دهم بیته چیکن.

۲- ئاڧا پيسا مالا نابيت ب رژیته سهر جادا، چونكى جاده دى چالا كهفتى و دى تىكچن.

۳- پاشماوین زیده بیت خانى درست كرنى نههیلنه سهر جادا، چونكى دى بنه نهگهرا جاده گرتنى و بیزاریا خهلكى و تىكدانا جوانیا سروشتى باژیرا.

بۆ هاتن و چوونا ئاسایا خهلكى حكومهت ههول ددهت خوشگوزهری بۆ ئاكنجیا مسوگهر بكهت و ساناهى رۆژانه بگههنه سهر كاریت خو، ژبلى درست كرنا جادا و قهراغیت جادا و تونبلا (نفق) و پرا، كهسانیت لیهاتى و زیرهك یی ل سهر جادا و چار ريانا داناین ههتا كو ههف وهلاتى ل كارهسانیت هاتن و چوونى بیته پاراستن، نهو كهس (پولیسیت هاتن و چوونى نه) فریشته نه بۆ پارستنا گیان و مالى ههف وهلاتیا، شهف و رۆژ بیت خزمهتیدا. نهم ژى دقیت ریزى لی بگرین و گوهداریت وان بین، سهریچیا رینماییت وان نهكهین، ههتا كو ل گیانى خو ویی ههمی لایهكى د پشت راستین.

زانپاری:

بۆ هندى كو باغ و جادیت مه ههمی دهما بیت رازاندی بن، دهست نهكه گولا و چهقیت دارا نهشکینه.

زانپاری:

بۆ ریکخستنا هاتن و چوونى ئامیرهك یی ل چار ريانا هاتیه دانان، د بیژنى (ترافیک لایت)، كو گلوی سوور ههلدبیت، نیشانه بۆ راوهستانى كهسك ژى نیشانا چوونیه، ل زهرى تقیت بیت ناگهدار بین.

ل دهمی دهرباس بوون ل جادا دقیت ناگهدارى رینماییت پولیسى هاتن و چوونى بین، ژ بهر كو گیانى مه ژ مهترسیا بیته پاراستن.

۳- ئاڧهرو (سولینه):-

خزمهتگوزاریهكا دی كو هاوولاتى مفای ژى وهرتگرن و ژینگهه ب پاقژى رادگریت ئاڧا پيسا مالایهوه دهزگهه ریک تیخن و ریی نادهن ل ناڧ كولان و جاداا بهلاڧ بییتن.

ژینگهها پاقژ پهیوهندیا ب ریزا هوشیاری و ساخلهمی و ههستا هاوولاتى بوونی ههی.

ههست کرن ب پاریزگاری كرنا ملکیت گشتی نیشانا دلسوزی و تیگههشتنا ههستا

نشتیمان پهروه‌رییه، مروّقی هشیار و شارستانی شهرم دکهت ده‌می دبینیت کولان و جاده دپیسن، ئیش وژانا پیّقه دبینیت، چونکی ئاستی پاشکه‌فتنی ل وی دیار دبیت.

بۆ پاراستنا ئاقه‌روکا پیتقیه فان کارا بکه‌ین حه‌تا کۆ باژیری مه هه‌رده‌م پاقر بمینیت:-

گلیش و بوتل و قودیکیت به‌تال و نایلون و کاغه‌زانه هاقینه سه‌ر جادا و ناف ئاقه‌روکا، چونکی د ئه‌نجامدا دئ کۆم بن و دئ بنه ئه‌گه‌را گرتنا ئاقه‌روکا، ب تایبه‌تی ل ده‌می باران بارینن، جاده‌و کولان توشی ئاف رابینن دهن و زیانه‌کا زۆر دگه‌هینته وه‌لاتیا.

ئه‌ف دیاره‌یه هه‌می سالی د وه‌زری زه‌ستانیدا هه‌ف وه‌لاتیا توشی زه‌ره‌رو زیانه‌کا گیانی و ئابووریه‌کا زۆر دیت.

پاقر راگرتنا باژیریته مه ب تنن ئه‌رکی شاره‌وانیی نیه، به‌لکول سه‌ر هه‌می لایه‌کی پیتقیه هاریکاری و هه‌ماهه‌نگیی د گه‌ل ده‌زگه‌هیت شاره‌وانیی بکه‌ین و هه‌ر که‌س ژ لایین خۆقه رینماییت شاره‌وانیی و مه‌رجیت پاقریی جی به‌جی بکه‌ت، بگره ژ هاندانا وان که‌سان ئه‌ویتی سه‌رپیچیا رینمایا دکهن هه‌تا کۆ وه‌لاتیی دی ژی چاف ل مه بکه‌ن.

۴- کاره ب :-

مرۆقی ب دههان ساله ئامیریت کاره بی نیاسین، کاره ب ل دهست پیکا داهینانیدا ب تنی بۆ پیتتیا روونا هیی یا ب کارهاتی، ل سه دیت پیستیدا بایه خه کا زۆری دا و ژ گلوبی فه داهینان پشتی داهینانی کۆمه له کا ئامیریت تازه که فتنه بوارا کاری کرنی، هه تا کۆئه فرۆژی داهینانا ئامیریت جۆدا جۆدا یا بهرده وامه بۆ دابینکرنا ژبانه کا پر خۆشی و ئاسووده بی بۆ مرۆقی.

کاره ب ئیکه ژ پیتتییت گرنگیت مرۆقی، زه حمه ته ئه فرۆ ب شین ب بی قی خزمه تگوزاریی ژبانه کا خۆش به نه سه ر، چۆنکی ئه فرۆ هه ر بۆ رووه ن کرنی کاره ب کارنا هیت، به لکۆ چه ن دین ئامیریت نی بیت پهیدا بووین وه کی (ئاف گه رمکه ر - گیزه ر، ئامیری شیشتن و هسکرنا جلکا، سارکه ر (به راد)، به فرگر (ئلاجه)، مجمده و سپلیت و ئوتی هتد.

د ئه نجاما شان داهینانیت مه زن ل بوارا کاره بی بی ب دهست هاتین، بازاریت مه بیت پر بووین ژ ئامیریت جۆدا جۆدا بیت کاره بی، وه لاتی د کارن ب سانه ی ب دهست خۆفه بین، ب تایبه تی ئه و که سبن باری گۆزه رانیا وان یا باشه.

زانباری:-

بندلاک بقره ره مپتانا وزه بېن گهره بېن

وزا کاره بېی ژ چهند ژیده را تیتته
به ره هم ئینان، وه کی:

1- کاره با ناڤی: کو ژ ریکا ئاڤیڤه تیتته
به ره هم ئینان.

ب- کاره با گهرمی:

ژئه نجاما ب کارئینانا سوتهمه نیی وه کی
(نهفت و بهروبومیت وئ) و سه رچاڤیت
دی بیته وزی (روژ، نه توم... هتد) تیتته
به ره هم ئینان.

زیده بوونا داواکاری ل سه ر ب کارئینانا
ئامیریت کاره بې، نه رکه کی مه زن د ئیخته
سه ر ده زگه هیت به ره هم ئینانا کاره بې، کو
پیتقیبا ب به ره هم ئینانا بره کا زیده تر ژ وزا
کاره بې. قئ به ره هم ئینانی ژی پیتقیبا ب
سه رمایه کا زور و دهسته یا کریکاریت
شه ره زاهه ی.

د وهرزیت هاڤینی و ژستانیدا هه ف
وه لانی ئامیریت فینک کرنی و گهرم کرنی
ب شپوه کی نه ئاسایی ب کارتین، کو نه و

ژی کار دکه ته سه ریژا به رههم ئینانی، دبیت هندهک جارا ژ دهست هه لاتا دهزگه هیت به رههم ئینانی نه بیت قی زیده رووی چاره سهر بکته. دی ناچار بیت ماوی پیدانا وزا کاره بی کیم کته، نهفه زی کاری دکه ته سه ریژانا ره ژانا ههف نشتیمانیا.

ژ بو پارستنا هیل وژیده ریژ کاره بی وپتر مفا ژی بهیته وهرگرتن :-

۱- کیم کرنا ب کارئینانا کاره بی، ل بوارا پیشه سازی، بازرگانی، مالا، دام و دهزگه هیت گشتی... هتد.

۲- هشیار کرنا ههف وه لاتیا، چ ل قوتابخانا، چ ل جهیت گشتی وه کی مزگهفت و بازارا... هتد. ژ بو دهست فهگرتنی ل بکارئینانا وزا کاره بی، و دلیف پیتقی ب کار بین.

۳- چاقدیری کرنا بهردهوام یا ئامیریت کاره بی ژ چهوانیا کارکرنا وان.

۴- ب کارنه ئینانا ئامیریت کاره بی بیت هه می جوړ د ئیک دهمدا، یا باش نه وه ب تنی ئامیری پیتقی ل جهی پیتقی ب کار بیت.

۵- پشت راستی ل فه مراندنا هه می ئامیریت کاره بی ل دام دهزگه هان پشتی ب دو ماهیک هاتنا دهواما فه رمی یا ره ژانه.

زانیاری:-

- ب کارئینانا ئامیرا د دهمن پیتقی دا ب تنی وزا
ب کارئینای کیم ناکه تهقه، بهلکی تهمنی ئامیری ژی
دریژ دکهت.
- شهمراندنا گلوپه کی ل ههر ماله کی، کارتیکرته ل
سهه زیده کرنا دهمن پیدانا کاره بی دبیت.
- کیم کرنا گلوپه کی مالاته، رووهنکرنا ماله کا دی
تره.

راهینان:

نیشانان (✓) ت راست و نیشانان (x) بۆ پیت خهلت
دانئ:-

- 1- ژ بهر کوو وزا کاره بی گهله ک ب کارنه بین، دی
ئاگه هداریا مالا کهم کوو ئامیرو گلوپیت زیده نه هلهکن.
- 2- دهمنی نه ز یاریا دکه م دگهل هه قالیت خو تیل
وکاسکیت تیلا ناشکینم.
- 3- پاشماش و کهل و په لیت خانی درست کرنی دی
هاقیننه سه رجادا.
- 4- زبل و پیساتیا نا ئیخمه ناف ئاقه روکا.

۵- دامودەزگەھىت خزمەتگوزارىت گشتى:

د نىقبەرا شان دامودەزگەھىت خزمەتگوزارىدا كۆ (قوتابخانە ، نەخۆشخانە ، دام و دەزگەھىت مېرى و باخچىت گشتى...ھتد) قەدگرىت، ھەر ئىك بۆ مەبەستەكا تايبەت يا ھاتىيە ئامادەكرن، ژ بەر كۆ خزمەتئى بگەھىنتە ھەف وەلاتىيا و ژيانەكا پر خوشى بۆ ھەمى ئەندامىت كۆمەلگەھى مسوگەر بگەت.

قىججا پىتقىيە ل سەرھەر كەسەكى ل قى كۆمەلگەھى كۆ بايەخى ب شان دەسكەفتا بدەت و بلند رابگرىت و پارىزگارىي لى بگەت، و ب قى رەنگى خارى:

۱- كەل و پەلىت ناف قوتابخانى، نەخۆشخانى، باخچىت گشتى و ھەمى دام و دەزگەھان پارىزن، دارو دىوار و جادا پاقر رابگرن.

۲- دەمى سەردانا باخچىت گشتى دكەى پىتقىيە پارىزگارىي ل پاقرىيا وان بگەين و دارو درەخت و گولا دەست كارى لى نەكەين، چۆنكى مانا وان مفا زىدەترە، ژىنگەھى خوش و جوانتر دكەت، ئەقە ژلايەكى، و ژلايەكى دىقە مفايى ھەى بۆ ساخلەمىي و لايەنى دەرونىي مرۆقى.

۳- ئاگەھدارىا رىنمايىت دام و دەزگەھىت خزمەتگوزارىي پىتقىيە، ژ بەر كۆ كارى رۆژانەيى وەلاتىيا ب ئاسايى ب رىقە بچىت.

۴- دام و دەزگەھىت گشتى بۆ مەرەمىت تايبەتى ب كار نەھىن، كۆ بىيەتە ئەگەرا بىزاربوننا ئاكنجىيا و زىبانى بگەھىنتە بەرژەوەندىيىت گشتى.

راهینان:

- ۱- قان فالاتیان ب په یقیت گونجای پرکه فه:
 ۱- دام و دهزگه هیت گشتی پیک دهین ژ و و هتند.
- ب- پیتقیه پاریزگاریی ژ و و قوتابخانیت خو بکه یین.
- ۲- دهمی ئەم سەردانا دکەین بو هەر دام و دهزگه هه کئ گشتی پیتقیه ئاگه هدارى رینمایابین، توژی ب کۆرتی ل سەر قی بابە تی باخقه.

زانبارى

نه خوشخانه، دهزگه هه کئ گرنگی کۆمه لگه هه یه، هه ف نشتیمانیا ل هه ر جوړه نه خوشیه کئ چاره سەر دکهت، قیجا پاریزگاری کرن ئه رکئ سەر ملیت مه یه.

چالاکى:

دهمی د ناف گوره پانا قوتابخانا خودا هاتن و چوونئ دکه ی، پارچیت کاغه زیت هاقتی هه لگره فه، بیخه د ناف جهی کۆمکرنا پیساتیا. ب فی کاری تو ئه رکئ نشتیمانی ئه نجام د ده ی.

ناھەرۆک

لاپەرە	باھت
	جوگرافیا:
۱۱-۵	بەشی ئیککی / جوگرافیا سروشتیا ھەریمما کوردستانی
۱۶-۱۲	بەشی دووی / ریی زهویا ھەریمما کوردستانی.
۲۰-۱۷	بەشی سییی / ئاڤ و ھەوا
۲۲-۲۱	بەشی چاری / رووھکا خۆرسک
۲۵-۲۳	بەشی پینجی / سەرۆکانیییت ئاڤی
۴۰-۲۶	بەشی شەشی / جوگرافیا مرۆقی
۴۳-۴۱	بەشی ھەفتی / گەشت و سەیران
	مێژوو:
۵۲-۴۸	بەشی ئیککی / مێژوویا کوردستانا دێرین
۵۵-۵۳	بەشی دووی / نەتەوین دیرینییت کوردستانی
۵۹-۵۶	بەشی سییی / عیراق د چاخیت کەڤندا
۷۲-۶۰	بەشی چاری / مێژوویا ئیسلامی
۷۵-۷۳	بەشی پینجی / میرنشینییت کوردا
۹۱-۷۷	ھاونیشتمانی بوون: